

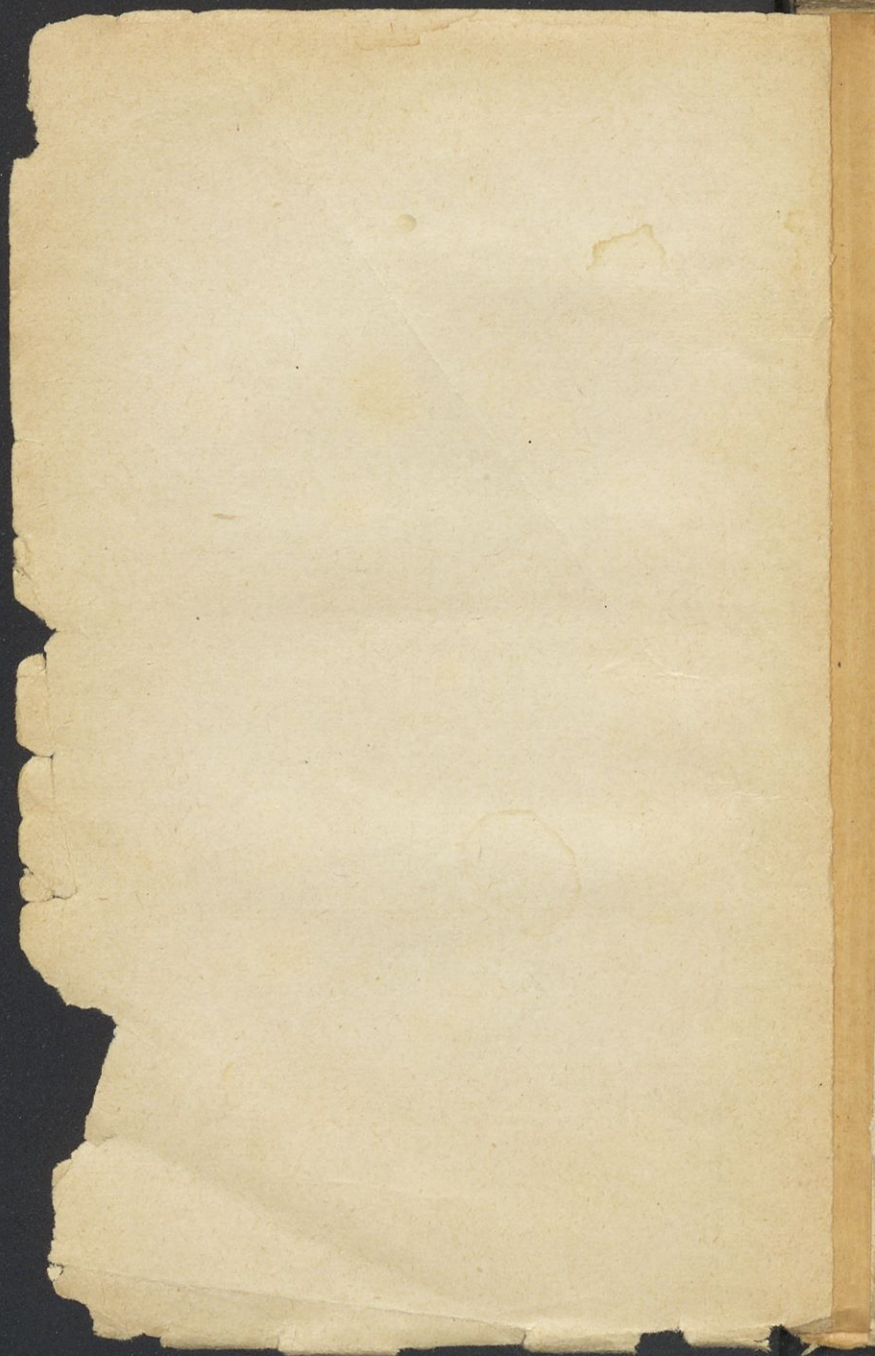
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

73610

urškem.



Naši pešci so od vseh krajev drli v mesto Serajevo, kjer se je
vnel jako hud boj.
Dne 19. avgusta sporočilo se je našemu cesarju: „Serajevo je naše“!



Vojska na Turškem

od leta 1875 do konca leta 1878



Začetek ustaje v Hercegovini,
vojska Srbov, Črnogorcev in Rusov s Turčijo,
zasedba Bosne in Hercegovine po slavni
avstrijski armadi

Za priprosto ljudstvo spisal
J a k o b A l e š o v e c

Tretji natis

V Ljubljani 1908

Založil Janez Giontini.

Tiskala Zadružna tiskarna v Ljubljani.

73610



29 11. XI. 1946 / 2219

Kratka beseda čitateljem.

Leta 1875 do 1878 so se vršile na jugu dogodbe, ki so dale zemljevidu turških dežel vso drugo podobo. Za Avstrijo in nas Slovence so velike važnosti, ker smo se jih vdeleževali ne le z duhom in sočutjem, marveč tudi dejanjsko in z orožjem, zato smo jim sledili tudi z vso pozornostjo. Novice iz bojišča so dohajale v palače in mestne hiše, pa tudi v kočje po oddaljenih krajih, vsakemu so bile enako mikavne.

Vendar mislim, da bo ta na kratko sestavljena vrsta dogodjajev na jugu marsikomu po volji, da si okrajša dolg čas s čitanjem te knjižice, namenjene posebno priprostemu ljudstvu.

Časnikarska poročila niso namenjena in razumljiva vsakemu in težko je priprostemu čitatelju hraniti vse dogodbe v spominu tako, da vrsta ni pretrgana. Z občnim popisom in kratko sestavo vsega tega bode morda marsikomu ustrezno.

Sestavil sem knjižico tako, da je kolikor mogoče na malem polju jasen pregled ustaje, srbske, črnogorske in ruske vojske s Turčijo, slednjič pa tudi zasedbe Bosne in Hercegovine po avstrijski armadi, kolikor je bila dognana. Pri tem se mi je zdelo potrebno, podati tudi nekoliko natančnejši popis nekterih krajev in dežel, vzlasti Bosne in Hercegovine, ker ste ti postali za nas važnejši.

Razume se samo po sebi, da vse to potrebuje veliko več prostora, kakor ga je v tej drobni knjižici; zato se zanašam na prizanesljivost prečastitih čitateljev, če je v nji marsikaj pomanjkljivega; saj bo za mano prišel že še kdo, čigar spretneje pero bo podalo slovenskemu ljudstvu popolnejšo zgodovino te vojske.

Namenu svojemu sledeč je ta knjižica o onih dogodbah, ki so za slovensko ljudstvo manj mikavne, pa tudi o krajih nam preveč oddaljenih — bolj površna; nekoliko obširneja je o popisu zasedbe Bosne in Hercegovine po avstrijski armadi, kolikor je namreč to bilo mogoče.

Iz teh ozirov priporočam to drobno knjižico slovenskemu ljudstvu — nadjaje se, da bo sprejeta s tisto dobrovoljnostjo, s katero je podana.

Pisatelj.

O Bosni in Hercegovini nekoliko.

Bosna obsega 615 □ (štirjaških) mirjame-trov. Meja jej je ob severu Slavonija po reki Savi, Hrvaška deloma po rekah Uni in Glini, deloma po suhi meji; na vzhodni strani drži se Srbije, od ktere je ločena le po rekah Drina in Ibar, nekoliko tudi po gorah. Ob jugu se dotika Rumelije, Albanije in Črnegore, ob zapadu pa sega do jadranskega morja in Hrvaške, od ktere jo loči deloma gorovje, deloma pa reka Una.

Ta dežela je zelo rodovitna, zavaljo obilnih vodá ugodna posebno za živinorejo in poljedelstvo. Ni treba velikega truda pri obdelovanji, gnoja skoro ne poznajo, in vender zemlja popla-čuje stotero ves trud vzlasti v gorenji Bosni. Povsod raste pšenica, rež, ječmen, oves, posebno pa turšica, ob kateri ljudje največ žive. Prideluje se tudi sočivje in sadje, vzlasti slové po svetu bosenske češplje, iz katerih se kuha najboljša slivovka. Nahaja se pa tudi južno sadje, posebno

v Hercegovini skoro tako, kakor na gorenjem Laškem; tudi tobak močno sadé. Po nekterih krajih rodi celó vinska trta, pa že bolj proti Hercegovini; da vinoreja ni na višji stopinji, krivi so Turki, kterim vera prepoveduje vino.

Dobro splačuje se živinoreja, ker je dežela za njo kakor nalašč. Prebivalcev je premalo, torej tudi v primeri premalo polja, temveč pa je pašnikov, ki so zelo mastni zavorlo obilne moče. Goveja živina je zdaj še zanikarna, ker turška vlada prej za povzdigo živinoreje ni prav nič storila.

Na višji stopinji je konjereja, ker zavorlo slabih potov skoro vsak jaha, kdor zmore konja. Konjiči so pač manjše vrste, vendar pa krepki, ne utrudijo se kmalu in stopajo varno.

S svinjerejo se pečajo obilnejše le kristjani; zavorlo obsežnih hrastovih in bukovih gozdov je reja lahka. Ovac je po nekterih krajih mnogo, a volna le srednje vrste, ker rede drobno bolj zaradi mesa. Gorata Hercegovina redi mnogo koz, ob kterih revnejše živi ljudstvo. Po goratih krajih imajo tudi mule. Perutnine je povsod dovolj in je glavna hrana bogatinom. S čebelami se obilo pečajo, zato pridelujejo mnogo medu in voska.

Dežela je bogata raznih rud posebno železne; razen te se nahaja srebrna, zlata, bakrena

ruda in razne vrste kamnov. Kar je Turek deželo posedel, je rudarstvo zaspalo, kakor sploh vse delo. Rudniki bodo dajali veliko dobička.

Trgovina je izdatna, čeravno ni še na taki stopinji, kakor bi bila lahko. Vzrok temu so slabe ceste in splošna nevarnost po njih.

Tovarn (fabrik) deželi primanjkuje, mnogo je pa rokodelcev, ki izdelujejo večjidel le za domače ljudi potrebne reči. Rokodelstvo je bilo med kristjane in mohamedane razdeljeno tako, da so smeli prvi le to, a drugi le drugo izdelovati, n. pr. krznarji, krojači so le kristjani, strojarji, sedlarji, jermenarji, kotlarji pa le mohamedani. Napredovali pa niso nič, marveč vse je ostalo na oni stopinji, kakor je bilo pred sto in sto leti.

Za lov je veliko raznovrstne divjačine in perutnine, v Bosni je zaradi obilnih rek tudi ribarstvo zelo razvito.

Prebivalcev ima Bosna krog 1 milijon in 130.000, pa bi jih lahko imela najmanj petkrat toliko. Med temi je okoli 385.000 mohamedanov, ki bivajo večjidel po mestih — posebno ob avstrijski meji, 561.000 razkolnikov ali starovercev (nezjedinjenih Grkov, ki se imenujejo „hrščani“), 168.000 katoličanov in 5000 judov. Cigane imajo Turki večjidel za rabeljne. Glavno mesto je Sarajevo, ki šteje nad 50.000 prebivalcev, po večini mohamedanov.

Hercegovina, o kateri velja skoro vse ono, kar o Bosni, obsega 174 □ (štirjaških) mirjametrov in ima blizo 290.000 prebivalcev, pa bi jih tudi lahko imela vsaj trikrat toliko. Največ jih je razkolnikov, namreč 180.000, potem 62.000 mohamedanov in 48.000 katoličanov. Glavno mesto je Mostar, z 22.000 prebivalcev, ki so večinoma mohamedani. Številke te niso natančne, ker turške gosposke niso točno zmerile zemlje, pa tudi prebivalcev niso preštევale; štele so namreč le odraščene moške zavoljo vojaškega davka, katerega je moral plačevati od 16 let naprej vsak možki, ki ni bil mohamedan, ker vojaki so smeli biti le mohamedani.

Po vsem tem je razvidno, da so prebivalci teh dežel po veliki večini krščanski, po jeziku skoro popolnoma slovanski, ker tudi do malega vsi mohamedani govore srbski jezik, katerega Slovenec prav kmalu ume in govori, saj je zelo podoben hrvaškemu. Pišejo ga večjidel s cirilico.

Zgodovina teh dežel zadnjih 500 let je žalostna. Odkar so Turki na Kosovem polju razbili srbsko cesarstvo, usuli so se po Bolgariji, Bosni in Hercegovini; od tod so napadali naše dežele in bili strah vsem prebivalcem, ker povsod, kjer so se pokazali, so grozovito morili, plenili in požigali ter ljudi odganjali v sužnost.

Največ so trpele po njih hrvaške in naše slovenske dežele, tu so divjali tako, da so prebivalcem še zdaj v spominu. Kadar so udarili k nam iz Bosne, zažigali so naši po visokih gorah grmade, kar je bil poziv prebivalcem da so se spravili v zavetje, navadno v tabore okrog cerkev; kdor je imel orožje, ustavil se jim je, in bili so večkrat turški roparji tudi s krvavimi glavami zapodeni nazaj v Bosno.

Avstrija je imela s Turki vedne boje nekaj na svojih, nekaj pa na bosenskih in hercegovskih tleh. Tako so naši vzeli Turkom večkrat velike kosove dežele, pa so jih zopet izgubili. Cesar Jožef II. je hotel vzeti Turkom vso sedanjo bosensko deželo, pa se mu ni posrečilo, in po miru sklenjenem v Šiščevi (Sistova) so bile odmerjene Avstriji sedanje meje. Iz teh vojsk s Turki sta znana posebno dva junaška avstrijska generala: Lavdon in princ Evgen Savojski.

Po sklepu miru u Šiščevi je torej Bosna s Hercegovino prišla popolnoma pod turški jarem. In kako težak je bil ta jarem! Naj le površno naslikam trpljenje ubogih kristjanov po teh deželah.

Turek je vzel kristjanom vso deželo. Bogati posestniki, graščaki in plemenitaši so boječ se, da niso izgubili svojega posestva, poturčili

in se zdaj imenujejo „begi“. Tudi drugih kristjanov je več popustilo svojo vero, da so si ohranili človeške pravice, katerih kristjan nima; te imenuje ljudstvo „poturice“, odpadnike, in ti so hujši od pravih Turkov, večji sovražniki kristjanov, kakor oni. (Saj so tudi med Slovenci odpadniki ali renegati, ktere imenujemo „nemškartarje“ in „lahone“, hujši sovražniki našega naroda, kakor pravi Nemci in Lah). Tisti kristjani pa, ki niso hoteli zatajiti svoje vere, so izgubili vse človeške pravice, vse premoženje in postali „raja“, t. j. čeda, živina. Sploh pa Turki vsakega, ki ni Mohamedove vere, imenujejo še „gjavr“ (kavr), to je toliko ko „prašič“ ali „pes“, sami se pa imenujejo „pravoverne“.

Vsa zemlja je bila po Turkih razdeljena v tri dele. Prvi del je sultanov; ta zemlja se daje v najem, isto tako druga, ki je verska (vakuf); iz te se vzdržujejo turške cerkve (mošeje in duhovniki (muli in mufti); tretji del je lastnina begov in naseljenih Turkov. Kristjan sme biti le najemnik, zemlje si ne sme pridobiti, lastnik ga tudi lahko vsak hip zapodi iz hiše. Najemščine pa plačuje toliko, kolikor mu je odmeri gospodar. Navadni davek je desetina, ki pa poskoči velikrat do tretjine; razen tega plačuje kristjan še davek za vojaščino, tudi od vsake živine, celo od kuretine.

Pa da bi bilo le samo to, shajal bi že še. A vse je mnogo huje. So pač postave, a kdo mara za-nje? Mohamedan je gospodar in če greši zoper postavo, kdo se zmeni za to? Uradniki in sodniki, ki se imenujejo „kadi“, so vsi mohamedani in po večjem pravi Turki; kristjanu ni poti odprte do nobene cesarske službe. Sodniki so po večjem podkupljivi; kdor več plača, ta ima pravico. Kristjan pred sodnikom še celo ne velja za pričo; ako se mu zgodi krivica, mora si drago kupiti mohamedane, da pričajo zanj.

O vsem tem tu le par kratkih vzgledov.

Turek ukrade kristjanu ovco. Ta ga gre tožiti kadiju (sodniku). „Kje so priče?“ se zadere kadi. Tožitelj pripelje svoje sosede kristjane. „To so kavri,“ se zadere vnovič kadi, „ti ne veljajo nič“. Kristjan gre in pripelje dva mohamedana, ki ju je prej dobro plačal za pričanje. Zdaj bi moral biti Turek obsojen. A ta, zvita glava, pride in podari ukradeno ovco kadiju, ki potem že preiskavo tako zvije, da iz vsega ni nič. Kmalu na to sreča turčin kristjana, ki ga je tožil, in ga na cesti o belem dnevu ustreli. Prič je vse polno, a kristjan ni sodnijska priča, mohamedan pa noče pričati zoper njega in če se to tudi zgodi, se da morilcu prilika, da za par tednov kam izgine, in ko je obravnava končana, pa pride, in nihče ga več ne nadleguje.

Take silovosti se dogajajo večkrat, ker mohamedan sme že od 12. leta naprej orožje imeti in ga tudi ima, kristjan pa ne.

Še drug primerljaj. Turek pride h kristjanu in njegova žena ali hči mu je všeč. „Tvojo ženo jo Mohamed nadaril s telesno lepoto, ti je nisi vreden, jaz jo bom vzel,“ veli beg, in gorje kristjanu, če se temu ustavlja! Istotako je pri hčerih; če je ktera begu ali kakemu drugemu Turku všeč, vzame jo z lepo ali z grdo, in jo ima tako dolgo, dokler se je ne naveliča, potem jo pa pošlje domov. Če se oče, mož ali brat temu ustavlja, posekajo ga ali pri tisti priči, ali ga pa zapro, da ne vidi nikdar več belega dne; snedo ga podgane in uši, če ne pogine lakote. Pritožba zoper to ne velja, ker je do Carigrada in do sultana — daleč.

Tretji izgled. Kristjan si je s pridnostjo nekaj pridobil, da ima živino in tudi nekaj gotovega premoženja. To ve Turek in ker mu kar naravnost ne more do kože, najame si prič in ga zatoži rovarstva in zarote zoper sultana. Turška gosposka prime kristjana in ga zapre, morda obsodi celo na smrt; pa naj bo to ali ono, kristjan izgine in Turku, ki ga je tožil, dajo njegovo premoženje. Tako se je prejšnja leta pogostoma godilo posebno po Bolgariji in v Bosni; sodba je bila kratka, čez par ur so za-

toženi že bili obešeni ob cestah za strah in svarilo drugim.

Takih resničnih izgledov turške pravice bi lahko naštel še več, pa naj zadostijo le ti.

Kristjan pod turškim jarmom res ni nič družega, ko živina; delati mora za Turka in vesel mora biti, da ga ta pusti živeti, če bi ga ne potreboval za svojega delavca, bi bilo po Turčiji še manj kristjanov, kakor jih je. Toda kakor mi potrebujemo živino za delo in jo zato tudi redimo, tako Turek ni maral pokončati vseh kristjanov. On sam je len, ne dela, posebno polja ne obdeluje. Dokler je mogel pleniti po Evropi, ni maral za krščansko „živino“; a zdaj, ko mu je pot zaprta, potrebuje kristjanov, da zanj delajo in državi poplačujejo davke.

Nasledki tega so pač ti, da zemlja peša in narodno blagostanje trpi. Kristjan je malokateri bogat; čemu li? Za-se ne dela, le za svojega sovražnika in zatiralca. Če bi si s svojim trdom kaj pridobil, je to le toliko časa njegovo, dokler more skrivati pred Turkom. Zato dela le toliko, da plača svoj davek in preživi sebe in rodovino. Bogastva ne zbira, ker ve, da mu Turek vzame lahko vse, kadar hoče.

To, kar sem tu površno povedal o Bosni, ker je ta najvažnejša dežela za Slovence in Avstrijo, velja po večini tudi o drugih deželah

evropske Turčije. Da to ni življenje za ljudi, rekel bo pač vsak. Čudil pa se bo tudi temu, da so tako krepki ljudje, kakor so Slovani, do zdaj nosili ta jarem. Pač le tako trdne kosti, kakor so Slovanske, morejo prestati vse to, vsak drug narod bi bil zgrudil se pod tako težo in ne bilo bi več sledu o njem. Ako bi bili Turki zadeli ob manj trdne narode, kakor so Slovani, davno bi bila Evropa že njihova. Slovani so bili jez turški povodnji, to jasno in glasno priča zgodovina.

Toda struna prenapeta počí, tudi slovanski vrat se je naveličal težkega turškega jarma in poskušal večkrat znebiti se ga. Če bi bila Evropa Slovanom hvaležna, bi se bilo to zgodilo že pred 70 leti. Ali usoda slovanskega naroda je ta, da ga vsak drug sovraži, ker se ga boji deloma zaradi nespridenega značaja, deloma zaradi njegove silne plodovitosti. Zato je Turčija tudi ostala v Evropi, dokler slednjič ni splošni duh časa prisilil evropskih vlad, suniti to gnjilobo iz svoje srede.

Do leta 1826 so kristjani radi ali neradi prenašali turško silo; gledali so pač po Evropi in čakali pomoči, a ni je bilo; torej so sklenili: „boljša smrt, kakor tako življenje nevredno človeka“, in jeli so se z orožjem upirati Turčiji ter skušali pridobiti si človeške pravice. Toda

Evropa ni imela usmiljenja zanje, bili so v boju sami proti silni moči Turčije, ki je vsak upor zadušila in krvavo kaznovala.

Pa čeravno je tekla slovanska kri kakor potoki, duha ni mogla umoriti turška sila. Skoro vsakih deset let so poskusili spraviti se izpod turške sile, ki je dokipela do vrha. „Drugi narodi imajo življenje človeško“, so si mislili, „zakaj bi mi imeli življenje živinsko? Vsi drugi gredo naprej, nas pa Turek drži pri tleh. Tudi mi zahtevamo človeško stanje, da se more razvijati naš duh, kakor se razvija duh vseh drugih evropskih narodov.“

A kaj bodo storili reveži sami. Nimajo ne orožja, ne denarja! Vsak upor bo zadušen, kakor vsi prejšnji, in kazen bo grozovita, turški meč bo sekal, da bo joj!

Dolgo časa že so reveži zavidljivo ozirali se po Srbiji in Črnigori, ki ste se bili iznebili turške sile, — prva po pomoči evropskih vlad, druga po svoji hrabrosti in naklonjenosti mogočne Rusije. Do Rusije je torej obrneno zaganjanje usmiljenja vrednih tlačanov; ker je pomagala bratom Srbom in Črnogorcem, usmilila se bo tudi drugih turških Slovanov, ki so ji po jeziku in veri bratje. Upali so tudi na Avstrijo, ker v nji živi več ko polovica Slovanov. Stara

govorica je še med njimi, da je avstrijski cesar tudi njih car, in da je Bosna in Hercegovina bila vzeta mu le po krivici.

Vse to je bilo vzrok, da so leta 1875 vzeli orožje v roke in uprli se turški sili. Tako sproženo pero je pognalo potem kolo vse Evrope.



Od početka ustaje do vojske Srbov in Črnogorcev s Turčijo.

„V Hercegovini je punt“ — tako je zavrišalo po vsi Evropi v začetku junija l. 1875. Akoravno so sovražniki slovanskih plemen, pri nas v Avstriji vzlasti dunajski ustavoverci in Madjari, dušili to novico in ji niso pripisavali zgodovinske važnosti, pretresla je pa vendar tem močnejše slovanski svet; kmalu so pokazali tudi drugi narodi, posebno Lahi, Francozi, Švicarji in celo daljni Amerikanci gorko sočutje za uboge trpine na Turškem, ki so, zanašaje se na pomoč vseh pravičnih ljudi, prijeli za meč, da otresejo neznosni turški jarem in s tem stopijo v vrsto drugih Evropejcev, ali pa umro.

Prej je bilo že rečeno, da je moralo priti do punta, — a da se bo tako naglo zgodilo, pričakoval ni nihče. Najbližji vzrok so bili Turki sami, posebno siloviti paša Derviš. Turki so že slutili, da nekaj vré, a hoteli so zatreti vse z neusmiljeno grozovitostjo. Derviš je ukazal

ubiti vsacega Hercegovca, ki bi ga ponoči kje zasačili, pričelo se je klanje in natikanje živih na kolce, kjer so ginili počasne, a grozne smrti. Davki so se brez prizanašanja pobirali, tisti, ki niso nič imeli in nič pridelali, so morali plačati po 20 kr. od glave; kdor ni imel nič družega, ko 10 prstov na rokah, plačati je moral po 1 gld. 70 kr. do 7 gld. od svoje obrtnije, razen tega pa še vsak moški od 12. do 60. leta po 1 gld. 20 kr. vojnega davka. Tak je bil le uradni ukaz, pa uradniki so ravnali še vse hujše. Gorje onim, ki niso imeli plačati! Veljali so za upornike, ktere so pobijali brez odloka. Tako so grozovito umorili nekega „brata“ Karavla, na ktereга so bili jezni zato, ker se je bil šel na čelu nekterih drugih Hercegovcev poklonit našemu cesarju v Dalmacijo, ko je ta popotoval po nji.

Zavoljo tega se poprime kristjanov velik strah. Starčki, ženske in otroci pobegnejo na avstrijsko zemljo. Do meseca septembra jih je bilo že čez 100.000 v Slavoniji, Dalmaciji in na Hrvaškem, na Črnigori pa okoli 30.000. Kar pa more nositi orožje, zbere se v čete pod avstrijsko zastavo. Povsod doni klic: „Živio naš car Franc Jožef I.“ Zdaj Turki še huje divjajo, požigajo in moré vse, kar jim pride v roke, skrunijo ženske, nabadajo otroke na sablje in so

hujši od divjih zveri. Kristjani se zarote: „Svobodo ali smrt, pod dušmanina pa ne nazaj! Boj do zadnje kaplje krvi!“ Vsak je vzel v roke, kar je imel, sekiro, motiko, vile, puško in jatagan ali „handžar“ in pridružil se ustajnikom.

Ti pa niso bili več posamezne čete in brez vodij, marveč so imeli že poveljnike. Med temi je najbolj slovil Ljubibratič, po rodu Hercegovec, ki je bil prej že v srbski službi višji častnik. Prvo in glavno zbirališče so imeli krog Nevesinja, mesteca na visoki planoti v kotu pri Črnigori. Med vodji sta posebno še slovela Lazar Sočica in Peko Pavlovič.

Ko se je novica o ustaji razširila po svetu, brž so hiteli iz vseh krajev junakom na pomoč za njihovo pravico vneti mladenči in vojaki raznih stanov in narodov; krdelo ustajnikov se je množilo po dobrovoljcih iz Črnegore, Dalmacije, Laške, Švice, Nemčije, Hrvaške in tudi iz slovenskih dežel. Med Slovenci je posebno zaslovel po svojem pogumu Miroslav Hubmayer, Ljubljčan, ki je meseca julija leta 1875., popustivši svoj tiskarski posel, drage volje in blazega srca hitel v Hercegovino svoje duševne in telesne moči posvetiti pravični reči. Bil je podčastnik pri naših topničarjih, torej orožja že vajen in je Hercegovcem dobro došel. Spoštovanje njihovo si je pridobil s svojo izobraženostjo, še

bolj pa s svojim nenavadnim pogumom. O zadnjem tu le en dogodek.

Skonca je manjkalo ustajnikom vsega, posebno živeža, orožja in streljiva, zato niso mogli vzlasti proti turškim trdnjavam in stražnicam, ki se „fortezze“ in „kule“ imenujejo, ničesar opraviti, ker niso imeli topov. Hubmayer je pa vendar dobil nekje majhen top in s tem streljal v turško trdnjavico Drieno, kjer je bilo kakih 30 mož posadke. Kroglice si je ulival sproti in spuščal jih v zid, da je izdolbel luknjo; potem se je ponoči s kakih 30 funtov težko dinamitno patrono splazil do zida, vtaknil jo v luknjo in prižgal nit, da bi trdnjavico razdjal. A vojak turške posadke opazi to, sune patrono iz luknje na tla in pogumni Hubmayer je v nevarnosti, da se pod njim razleti in ga raznese. Patrona počí, njemu se ne zgodi ničesar, a zbudi se vsa posadka, in strelja za bežečim, ki pa vendar odteče nepoškodovan, čeravno so letele sovražne kroglice za njim kakor toča. S tem in svojo srčnostjo, ker se ni bal nobene nevarnosti, si je pridobil ne le občudovanje ustajnikov, ampak njegovo ime je zaslovelo po svetu tako, da ga je bilo čitati po vseh časnikih.

Toda ne le po dobrovoljcih, ki so sami hiteli na bojišče, našla je ustaja podpore; sočutje za nesrečneže se je pokazalo očitno ali skrivno po vsej Evropi.

Avstrija, čeravno po svoji slovanskemu življu neprijazni madjarski politiki zadrževana od očitne podpore turških kristjanov v boju, je sprejemala begune in dovolila hrepeneči slovanski krvi vsaj toliko, da so se smeli snovati odbori in društva v podporo krščanskih begunov in ranjencev, ki so na našo zemljo prihiteli pred turško silo. Takih družb in odborov se je kmalu ustanovilo obilo, posebno po Slovenskem in ob turški meji. Da je bilo slovansko prebivalstvo vneto za pravično reč, to so kazali znatni darovi v denarju in blagu, ki so odborom dohajali od vseh strani in se pošiljali za odločene namene. Glavna odbora sta bila v Ljubljani in v Zagrebu. Tudi Čehi so dosti darovali.

Predno nadaljujem, omenim naj še obnašanja dunajskih, madjarskih in naših Turčinov ob tej priliki.

Madjarski rod je jednako Turkom pridrl s silo v Evropo in se tu naselil med Slovani, ktere je pregnal iz njihovih dežel; ta naroda sta oba iz Azije doma, torej nekaka pobratima po duhu, ker si prizadevata zatirati Slované. Vnanja politika je v Avstriji bolj madjarska. Na Dunaju in v Pešti se boje Slovanov, Madjari pa posebno Srbov, zato so brž potegnili s Turki in zaprli meje, da niso mogli ljudje in orožje ustajnikom na pomoč; kar jih je pa ušlo sem, pobrali so jim orožje in jih tudi zapirali.

Največ in najhujših sovražnikov so imeli pa slovanski uporniki na Dunaju — posebno po tistih nemških časniki, ki so v židovskih rokah; po teh se je ravnalo mnogo meščanskih prebivalcev in višjih politikov. Res, človeku bi se bil skoro žolč zlil, ko je čital, kako so ti ljudje zasramovali in obrekovali uboge trpine na jugu. Bili so jim tolovaji, morilci, ušivci, neomikanci, ki so bolj podobni svinjam, kakor ljudem; kdor je to bral a ni vedel, zakaj tako pišejo, imel je res usmiljenje s Turki, ktere so poveličevali, kakor da bi bili največja sreča za Evropo.

Da so židje tako pisali, temu sta bila uzroka razen prej omenjenih še dva. Žid je namreč le barantač, denar mu je prva reč. Turška vlada v Carigradu je že toliko prebrisana, da ve, koliko denar stori, in marsiktero pero je bilo po nji podkupljeno, da se je za Turčijo poganjalo. Vrh tega je v Avstriji veliko denarja naloženega v turških srečkah; vsak, kdor jih ima kaj — in takih je veliko, se je tresel za svoj denar, kajti če Turčija propade, kdo bo plačeval obresti, kdo povrnil denar! Torej le na vso moč podpirati Turčijo, da ne pogine, kajti če se to zgodi, kdo bo dal kaj za tak papir!

To so bili uzroki, da je imela Avstrija le mrzlo srce za turške kristjane in jih je gotovo bolj zavirala, kakor jim šla na roko, čeravno so

jo na pomoč klicali in ji ponujali deželo. Če bi bila takrat uslišala njihov klic in storila to, kar je bila primorana storiti tri leta pozneje, če bi bila namreč takrat že šla z vojsko v Bosno in Hercegovino, ne bilo bi se prelilo toliko krvi in ne potrebovalo toliko denarja; vrh tega bi si bila tudi srca Slovanov pridobila in turški kristjani bi imeli večje zaupanje do nje; kajti po vsem, kar so bili prej skusili, se je njihovo navdušenje za našo vlado zdatno ohladilo.

Ta skok v politično stran se mi je zdel potreben zavoljo večje jasnosti onega, kar se je zgodilo pozneje, ker dandanes peresa diplomatov odločujejo skoro toliko ali še več, kakor nasledki srečnega ali nesrečnega vojevanja.

Za Hercegovci so segli po orožju kmalu tudi Bošnjaki krog Kostajnice, v tako imenovani turški Hrvatski ob avstrijski meji. Skonca se jim ni godilo nič kaj dobro, ker jim je manjkalo vsega, najbolj pa orožja. Svoje tabore so imeli večjideli po gozdih, od koder so nadlegovali Turčine. Tudi le-sem je šlo več slovenskih mladencev iz raznih krajev, največ iz Ljubljane. Bošnjaki pa so še bolj nezaupni nego Hercegovci, zato niso marali tujcev in so se zopet vrnili po nekterih praskah s Turki. Ljubljančan Mejač, stavec, pa je tu prišel Turkom v pest in je bil poldrugo leto pri njih vjet; ravnali so ž njim

še huje kakor po živinski. Kako so divjali Turčini, z drugimi kristjani, se popisati ne da; to so kazala grozno razmesarjena trupla, odsekane in na kol nataknjene glave, porezani nosovi in ušesa itd. Najgrozoviteje so bile čete bašibozukov, to je nerednih vojakov; ti niso nikjer nič živega puščali za sabo. Turki odsekajo kristjanom glave zato, ker po njih veri človek brez glave ne more v raj. Ni torej čuda, da je tako divjanje razkačilo tudi ustajnike, ki so se potem za umorjene brate enako kruto maščevali nad Turki, ki so jim prišli v pest. Vojskovanje je bilo povsod na življenje in smrt, prizanašalo se ni nikomur.

Vkljub velikim zaprekam se je ustaja čimdalje bolj množila, posebno zato, ker so kristjani upali na pomoč Črnogore in Srbije. Toda te ni bilo še kmalu, bili so vnANJI politični zadržki, od Avstrije in Rusije, ki ste držali obe. Črnogorski knez Nikita (Nikolaj) je svoje orle komaj brzdal, nikakor pa jim ni mogel braniti, da ne bi bili hodili upornikom v Hercegovino na pomoč, srbski knez Milan pa se je ravno ženil, torej ni imel posebnega veselja do vojske, čeravno je narod glasno vpil po nji.

Sredi meseca septembra istega leta so vodje upornikov, med njimi tudi tast črnogorskega kneza Vukotič, sestavili pismo vse, kar tir-

jajo od Turčije, namreč: enake pravice z mohamedani, samostojnost pod vladu kneza iz kake evropske vladarske rodovine ter sploh svobodo, kakoršna gre človeku; Turčijo hočejo pripoznati za nadpokroviteljico in plačevati jej tribut. (To bi bilo tako, kakor na Črnigori in v Srbiji.) Svojo tirjatev so sklepali z besedami: „Štiristo let smo bili raja, četa mrh, odslej pa hočemo biti ljudje; v to nam Bog pomozi!“

Res, malo so zahtevali kristjani od Turčije, a je bilo videti naprej, da jim še tega ne bo dovolila.

Ob istem času so se v Mostaru zbrali poslaščenci evropskih vlad k posvetovanju, kako bi se med Turčijo in uporniki napravil mir, da ne bi bilo treba večje vojske; ali mešetanje je bilo tu prazno delo, ustajnikov vodje niso hoteli priti tja, ker Turčiji niso prav nič zaupali. Tako se je vse razbilo, vojskovanje je trajalo naprej, čete ustajnikov pa so se množile čimdalje bolj. Dobivale so od vseh krajev orožja in živeža, tako da so bile že zadosti trdne. Turki so to skusili večkrat v krvavih bitvah, posebno v Hercegovini, kjer so bili zaporedoma grdo tepeni pri Nevesinji in Trebinji.

Kmalu so imeli uporniki skoro vso Hercegovino v rokah razen glavnih mest in skusili so napraviti zvezo med seboj in bosenskimi ustajniki.

Takrat je tudi Hubmayer v Bosno šel kot njihov poslanec, a ni ničesar opravil, ker bosenski ustajniki sami med sabo niso bili jedini. Razpor je delal srbski pretendent Karažoržević, ki je hotel menda postati bosenski knez. Slednjič so pa uporniki spoznali njegove osobne namene in ga zapodili. Potem so bili med seboj zopet jedini.

V bojih po Hercegovini so Turki izgubili sila veliko ljudi ne le po orožji, marveč tudi po raznih boleznih in vsled pomanjkanja, ker je turška vlada res slabo skrbela za svoje vojake. A to jih ni toliko zadelo, kakor prvi bankerot. (Bankerot nastane, kedar država ni več v stanu plačati obresti od svojih dolgov, torej še manj dolgove same). Že takrat je imela Turčija čez 500 milijonov dolga, največ na Angleškem. Od tega je plačevala čez 110 milijonov obresti, največ Angležem (okoli 70 milijonov). Teh ni mogla več plačevati, torej je rekla, da mora vsak za tretjino odjenjati, kdor ima kako turško obligacijo. Seveda je potem veljava turških obligacij znižala se za tretjino in še več, ker so Turki tudi obresti plačevali v papirju, ne pa v zlatu, kakor so bili obljubili svojim upnikom.

Zaradi tega je bilo vse razkačeno po Evropi; Angleži pa so se vnemali za Turčijo, ker jim je šlo za denar. „Če bo šlo tako naprej — so si mislili — smo nazadnje ob vse, kar smo Turkom

posodili, ker nam ne bo nihče plačeval za-nje.“ Kakor torej bogat trgovec pomaga kramarju, če misli rešiti še nekaj tega, kar mu je dolžan, tako so tudi Angleži podpirali Turčijo, da bi ne izgubili vsega. To ravno je vzrok, da je bilo toliko zaprek v tej vojski.

Toda kaj je bilo mar hrabrim ustajnikom za to, kar se je godilo za političnimi plankami! Bili so se, pretepali Turke ter jemali jim vse, kar so zasačili pri njih. Posebno hudo je dobival po grbi Derviš-paša; čeravno je imel desetkrat več vojakov, tepen je bil povsod.

Pričela se je zima in prijatelji Turkov so mislili, da bo zdaj konec vse ustaje. A kjer je tekla kri, slovanskega ognja vso zimo ne pogasi.

V tem so izročile evropske oblasti načrte Turčiji, po katerih bi morala nekaj odnehati in dati svojim krščanskim podložnim več pravic, nego jih so imeli dozdej. Ta načrt je sestavil avstrijski minister grof Andraž. Ali Turkom se je že ta mrvica pravic preveč zdela, ustajniki pa so rekli, da Turčiji nič ne zaupajo, ker ne drži svojih obljub in jih tudi držati ne more; tako se je vsa ta reč razbila, čeravno si je tudi ustajnikom priljubljeni baron Rodič, cesarjev namestnik v Dalmaciji, zelo prizadeval pregovoriti upornike.

Tako je bilo vse pomenkovanje veljakov po Evropi zaman, za njihovo modrost niso marali ne Turki, ne ustajniki; Turek hoče na vsak način biti gospodar kristjanu, kristjan pa ni hotel več biti pes, ampak človek, zato je ostalo vse v orožji. Turki in kristjani so se za spomlad pripravljali na hud boj. Najmočnejša podpora ustajnikom je bila Črnagora, te so se torej v Carigradu najhuje bali; črnogorskemu knezu so obetali lepe dežele, če bi stopil na turško stran ali vsaj odrekel ustajnikom vsako pomoč ter zaprl jim Črnogoro. A junaški slavjanski knez je odgovoril s tem, da je Turčiji odpovedal celo tribut, ki ga jim je še plačeval do tja.

Pa vrelo je še drugje; tudi Rumunija ni hotela več tributa plačevati. Bolgarov je bilo veliko že na nogah, ker tudi ti niso marali nositi več groznega turškega jarma, v Srbiji je upil narod po vojski, iz Rusije je prihajalo toliko dobrovoljcev, da se je vsem čudno zdelo, in tudi denar, da je bilo videti, kako je razburjen ves pravični svet zoper Turka, najhujšega sovražnika krščanstva.

Komaj je skopnel sneg, že je rožljalo zopet orožje. V Hercegovini je bila največja četa ustajnikov, ki so marca meseca pretepli Turke na Goranskem polji tako, da so jih čez 800 pobili, 1000 pa jih je drugača poginilo. Takrat

je bila vojska še prav turška, nikomur se ni prizanašalo, zato so na obeh krajih tudi vjeti morali pod meč in kristjani so rezali ubitim ali ranjenim Turkom ravno tako glave, kakor Turki kristjanom. Veljalo je namreč načelo: glavo za glavo.

O tem le nek primerljaj, ki mi ga je povedal črnogorski major v Ljubljani, ko je med premirjem potujoč v Beligrad ustavil se v glavnem mestu. Bil je politično popolnoma izobražen in govoril več jezikov, le nemškega ne, kar pa nič ne dé, ker za omiko in svetovno vednost nemški jezik ni neobhodno potreben.

Dogodba, ki mi jo je pripovedal, je ta-le:

Bilo je v pričetku ustaje v Hercegovini. V nekem selu blizu Trebinja je bival oče, kristjan s tremi sinovi in hčerjo — čedno deklico, ki je bila zaročena s čvrstim in pridnim mladenčcem Hercegovcem. V to hišo pride turški aga pobirat davek za vse sinove. To je bil davek, ki ga ima plačevati vsak kristjan za vojaščino, in ki je tako velik, kakor se agi zdi. Gospodar ni v stanu plačati ga, na to pa reče aga: „Dobro! dokler mi ga ne plačaš, bom vzel tvojo hčer v zastavo!“ Na to da zgrabiti po svojih biričih hčer, da bi jo vzel domov k sebi. Bratje in ženin so takoj spoznali, kaj preti devici, zato planejo po Turkih, a brez pravega orožja ne

opravijo ničesar; nasledek je ta, da dva brata ležita v hipu ustreljena na tleh, oče pa, da bi ohranil še drugim življenje, jih pomiri in reče, da gre sam z ago in bo že iskal pravice. Na to utihneta ostali brat in ženin, Turki ju pa vendar-le primejo in ženo seboj. Ko vidita, da vjeta ne moreta pomagati svojim, skušata ubežati Turkom, kar se jima tudi posreči. Upala sta dobiti še nekoliko ljudi, da bi planila nad ago in rešila vjetnike. V tem pa pridejo bašibozuki v vas in divjajo po nji, češ, da so se prebivalci uprli. Komaj sta odnesla zdravo kožo, ker sta bila brez orožja.

A kje pomoči? Podasta se v tabor ustajnikov. Ti ju radostno vsprejmo in ko jim vse povesta, kar se je zgodilo, pridruži se jih nekoliko, ki gredo ž njima rešit očeta in odgnano dekle. Na poti najdejo tam, kjer je stala hiša, pogorišče; bašibozuki so bili selo požgali. Pastir, ki priteče k njim, in ki so mu bili bašibozuki vzeli vse in pomorili njegove, pove, da je on aga prvi onečastil deklico, potem pa jo izročil vodji bašibozukov, ki niso daleč od tu. Seveda je pri tej novici bratu in ženinu zavrela kri tako, da sta bila skoro ob pamet. Le naprej in le naprej, če družega ni, vsaj maščevanje!

Pridejo do propada in kaj zagledajo na onem kraju? Četo bašibozukov, v sredi njih

vodjo, dobroznanega strahovitega bega in dva njegovih drugov, med njimi prej imenovanega ago, in — dva kolca, na enem nataknenega starega očeta, na drugem deklico, oba čisto naga. Okolu nju so divji bašibozuki plesali in jima upili, naj prosita svojega krščanskega Boga, da ju pride snet s kolcev. Beg in njegovi tovariši so zraven mirno pušili tobak in kuhali si kavo ob ognji, ki so ga netili pod nogami mučenikoma.

Brat, ob enem sin, in ženin pri tem pogledu kar divjata. „Nad-nje, nad-nje udrimo!“ kričita besna. Toda kaj pomaga to? Le tič bi mogel čez prepad, človek ne. „Pojdi po otaca in sestro“, se posmehuje beg, „in ti po nevesto!“ Mladeniča pa, ko vidita, da je vse prepozno in zaman, vzdigneta roki kvišku in kričita čez prepad na ves glas: Čuj ti, oče, čuj sestra, čuj nevesta, grozno vaju bova maščevala. In čuj ti, zverinski beg in tvoji rabeljni, le zato hraniva še življenje, da je ugasneva vam. Gorje vam, kedar nama prideta v pest! Kri vaša bo kapljala, kakor crli studenec o suši!“

Od one strani se čuje grozovito posmehovanje, mladenča odideta, ker ni bilo mogoče priti do Turkov in jih je bilo tudi preveč.

Kmalu potem je bila bitka pred Nikšičem v Dolgi soteski (Doga), kjer je bil Muktar-paša hudo tepen. Mladeniča sta posebno pazila na

bašibozuke, in sta med njimi res zagledala znanelega bega, ago in tovariše. „Ti so najini,“ sta kričala svojim, „postrelite druge, a ti morajo priti živi v najine roke, da izpolniva prisego svojo.“

Kmalu so potolčeni drugi, a beg in njegovi tovariši vjeti. Ko zagledajo mladeničev obraz, obledé, a ti ju hitro povežejo in odženó v samotni kraj. V zadnjih silah je beg obetal zlata za umorjenega očeta in sestro, za nevesto pa celó svojo hčer. Vse zaman! Vse zaman! Kmalu je bilo kolcev toliko v tleh, kolikor begovih tovarišev, med njimi tudi oni aga, in vse so nataknili na kolce; v smrtnih mukah pa so jim tudi rekli, naj jim pride Mohamed na pomoč. Smrt na kolcu ni nagla, po tri dni utegne človek trpeti neizrekljive muke, posebno žejo. Vendar sta bila mladenčca tako usmiljena, da sta jih prebodla, ko je bila njuna jeza ohlajena. Turek tega ne stori, ampak pusti človeka na kolcu, dokler ne izdihne. Mladeniča sta pozneje pobila še veliko Turkov v vojski, slednjič pa našla smrt, ktere sta iskala očitno. Pokopana sta bila s kupom Turkov vred, ktere sta bila okoli sebe potolkla.

Tako grozno povračanje krivice ni krščansko, a kdo bo sodil to? Še manj pa gre očitati grozovitost turškim kristjanom, ki jim tega, kar so jim Turki že hudega storili, nikdar ne morejo povrniti.

Pa vrnimo se k ustaji.

Komaj je minula najhujša zima, že je bilo povsod vse živo. Trdnjavi Trebinje in Nikšič so ustajniki vso zimo oblegali. Rešiti in ob enem zatreti vso ustajo so bili spravili Turki veliko armado, okoli 38.000 mož v Hercegovino. A bili so grozno tepeni na Goranskem, kakor je bilo že omenjeno.

Po tem boju je bil po avstrijskih četah vjet vodja Ljubibratič, katerega so odpeljali v Linc in pozneje v Gradec, kjer je bil pridržan. Z njim vred so na meji dalmatinski naši vojaki, ki so morali prijeti vsacega, kdor je stopil čez mejo, vjeli tudi junaško žensko, gospico Markus, Holandinjo po rodu. Ta blaga gospica je bila šla s svojim premoženjem med ustajnike in razdelila jim veliko tisočev; sploh jim je hotela darovati vse. Tudi njo so odpeljali proti Lincu, pa ušla jim je v Beligrad in od tam se zopet podala v vojsko.

Sploh so avstrijske straže takrat po višjem ukazu, da bi se Avstrija ne zamerila Turčiji, tako ostro ravnale z ustajniki ob meji, da so bili vsi Slovani nevoljni, ker se jim je zdelo, kakor da bi šla Avstrija na roko Turkom, zakletim sovražnikom naše vere in omike.

Vkljub tem težavam pa se je množilo število ustajnikov tako, da jih je bilo meseca aprila

1876 že okoli 10.000 samo v Hercegovini. Turkov je bilo do tja samo tam poginilo čez 23.000. Potem je bil pa še Muktar-paša, ki se je bil napotil s 15.000 možmi preskrbet hudo stiskano trdnjavo Nikšić z živežem, v Dugi (Dolgi) soteski tako našeškan, da je izgubil 3000 mož. Morda bi ne bil nobeden ušel, a ustajnikom je zmanjkalo streljiva in so mogli pobijati Turke le s handžarom.

Po Turčiji je takrat že povsod vrelo — nekaj zavoljo neugodnih novic z bojišča, nekaj pa zavoljo slabega gospodarstva v Carigradu. Prvo večje sovraštvo do kristjanov se je pokazalo v Solunu, mestu ob morju, kjer je turška druhal ubila nemškega in francoskega konzula. Konzuli ali vladni pooblaščenci so nedotakljive osebe po vsem svetu, še celo pri divjakih: a kaj se briga Turek za to, kar je drugim sveto? Seveda so evropski prijatelji Turkov potem začeli vendar-le nekoliko majati z glavami, ker se je izvedelo, da se Turki povsod pripravljajo moriti kristjane. Že so po Bolgariji Črkezi tako zverinsko ravnali ž njimi, kakor v Bosni bašibozuki. Črkezi so namreč divji azijski rod, ktere so Turki naselili med Bolgare zato, da jih krotijo. Odlikujejo se povsod s svojo krutostjo, v vojski so zverinski, a ne hrabri. Najraje so napadali kristjanske vasi, plenili in požigali jih, morili prebi-

valce, posebno neoborožene ženske, starce in otroke, pa se takoj umaknili, če se je le kolikaj vojakov pokazalo. Sploh so bili ti in bašibozuki največja sramota turške vojne.

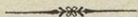
Čeravno so vojni oblaki povsod že lezli izza gora, poskušala je vender evropska diplomacija, ki se je v Parizu l. 1856 zavezala varovati Turčijo, ohraniti še mir. V Berlinu je bil shod dveh cesarjev in treh državnih ministrov, avstrijskega Andraža, ruskega Gorčakova in pruskega Bismarka. Ti so po nasvetu Gorčakovem skovali zopet nov načrt, kako naj bi turška vlada prenaredila svojo ustavo, da bo kristjanom mogoče živeti pod polumesecem. A tudi to delo je ostalo brez vspeha. Turki so na ponudbo dali jako čuden in sovražen odgovor. Da bi bil krščanski pes enak mohamedanu ! Nikoli! Prej naj pogine in se podere vse.

V Carigradu je strašno zavrelo. Ulemi (turški duhovniki in učitelji) in softe (dijaki višje vrste) so bili spravili na noge ljudstvo, rekoč, da tu gre za Mohamedovo vero. Bil je očiten punt in kristjani so se že bali, da ne bi padlo nahujskano ljudstvo po njih. Toda jeza ulemov se je obrnila najprej proti turški vladi sami. Prisilili so sultana, da je odstavil najvišjega ministra, ki se jim je zdel preveč prijazen evropskim vladam, in izvolil si družega, mohamedana z dušo in telesom; s tem se ni dalo več pogajati.

Toda šli so še dalje, odstavili so 30. maja celo sultana Abdul-Adšida, zaprli ga in dne 4. junija razglasili svetu, da si je prerezal žile s škarjami in tako umoril se sam. Tega nihče ni verjel, pač pa je vsak vedel, da so ga dali ministri umoriti, kar se je sultanom že večkrat zgodilo, ker jih je veliko umrlo posilne smrti. Na njegovo mesto je prišel Murad V.

Tako so Turki odstranili s prestola vse osebe, s katerimi bi se bila morda dala govoriti še kaka pametna beseda. Ustajniki pa niso marali za vse to nič, marveč rekli, da jim je vse eno, kdo sedi na Mohamedovem prestolu v Carigradu, ker vsak je trinog in zatiralec kristjanov.

Po vsem tem ni bilo več odvrniti vojske, za katero ste bili pripravljeni tudi že Srbija in Črnagora.



Vojska Srbov in Črnogorcev s Turki.

V začetku že je bilo omenjeno, da so se kristjani silnemu pritisku Turkov uprli le iz zaupanja, da jim bodo priskočili v boju Srbi in Črnogorci; da proti Turku, ki ga je kakor listja in trave, sami nič ne opravijo, to so že sprva vedeli. Res bi bili Turki s svojo silno močjo, ki so jo pozneje pokazali v vojski zoper Rusijo, zadušili lahko vso ustajo, če bi se bili v Carigradu nekoliko bolje brigali zanjo. Vzdrževala se ni toliko po hrabrosti upornikov, kolikor po nemarnosti Turčije, in ravno to je kazalo, da je gnila Turčija zapadla že davno zasluženemu poginu; Bog sam jo je bil obsodil.

Vodje hercegovskih upornikov so bili večkrat na Cetinju pri črnogorskem knezu, ki jih je prijazno sprejemal in jim obetal pomoči; a kjer politika govori, mora srce molčati, in to je bilo tudi tukaj. Črnogorci so davno že hrèpeneli po vojski s Turkom, a knez je ni smel pričeti zavoljo Rusije in Avstrije; prva mu je sporočila,

da še ni čas zanjo: ko bo prišel, mu bo že poslala podpore, naj se le pripravlja nanjo; Avstrija pa mu je stala zavoljo Andraževe politike vedno za petami in bati se je bilo sitnosti, če bi preziral politične odnošaje. Vsled tega ni mogel pričeti vojske, pa tudi ne braniti svojim podložnim, da so hodili v Hercegovino k ustajnikom in pomagali jim pobijati Turke.

Skoro enaka je bila s Srbijo, le da so bile tukaj ovire še večje. Narod je res vpil po vojski s Turkom in mnogo srbskih dobrovoljcev se je borilo med ustajniki, a kaj je pomagalo to? Knez se je bil ravno oženil, torej mu vojska ni posebno dišala. Zanašal se je na pomoč Rusije, ta pa je rekla, naj čaka pravega časa, Avstrije se je bal, da ne bi zasedla njegove dežele, če bi on Turčiji napovedal vojsko; vrh vsega tega pa še srbska vojna ni bila pripravljena za boj. O tem so se posebno ruski generali prepričali, ko so jo šli ogledovat. Bila je namreč narodna vojska, neizurjena, ker je bil vsak vojak preveč navezan na dom. Srbi so tudi že mehkužnejši in se nikakor ne morejo meriti s Črnogorci.

V obeh državah je prebivalstvo zahtevalo vojsko, ker srd do ljutega Turka, ki je kristjane mesaril povsod jako grozovito, je bil prikipel že do vrha. Tudi se je pokazalo, da se na mirnem diplomatičnem potu s Turčijo ne opravi ničesar,

torej naj razsodi orožje. Rusija je v Beligrad in na Cetinje dala znamenje in vojno kolo je bilo sproženo.

Zadnji uzrok nagle odločbe ruskega cara Aleksandra je bil ta-le:

Ruski glavni konzul v Carigradu mu je naznanil, da je Turčija le zato tako trdovratna, ker jo podpihujejo Angleži. Na to je car rekel: „Zdaj je pa tudi mojega miroljubja konec“, ter srbskemu knezu naznanil, da ima zanj pripravljene 4 milijone rubljev. Tudi je prišlo na Srbsko mnogo ruskih prostovoljcev, priprav za ranjence in več generalov, med njimi izkušeni vojskovodja Črnajev. Zdaj sta oba kneza, črnogorski in srbski ob enem napovedala Turčiji vojsko in 1. julija 1876 ste obe vojni v več oddelkih udarili čez meje. Vrhovna poveljnika sta bila kneza sama, vojskovodje pa v Srbiji Črnajev, Cah in Alimpič, na Črnigori pa razen kneza še junaški Božo Petrovič. Glavni načrt obema je bil, zjediniti se in tako odrezati Turke v Bosni in Hercegovini od onih v Bolgariji; zato ste si šli vojni nasproti na kraju, kjer je Bosna najbolj stisnjena, to je ob Bjelini in Zvorniku proti Novemu pazaru, kamor sta se od Srbije napotila Alimpič in Cah, od Črnegore pa knez sam, ki je mahnil naravnost proti Sarajevu, pustivši za varstvo Črnegore od balkanske strani pri Podgorici Pe-

troviča s kakimi 10.000 možmi. Na bolgarsko stran proti Nišu se je s Srbije obrnil general Črnajev z glavno armado Osmanpaši nasproti. Načrt ta je bil lep, zanašali so se tudi na pomoč ustajnikov, posebno Srbi na Bošnjake in Bolgare, katerim so razposlali oklic, da naj se jim pridružijo.

Najprej idimo za Srbi in glejmo, koliko so imeli v boju sreče.

Začetkom jim je šlo povsod dobro, Črnajev je prodril naglo do močne turške trdnjave „Niš“ in jo jel oklepati, Alimpič pa do Bjeline. Turki so se jim povsod tepeni umikali in že se je mislilo, da se bodo prav kmalu podale najmočnejše trdnjave, kar se sreča ustavi naenkrat. Osman ima preveliko število vojakov, katere so Turki dobili iz Azije in celo iz Afrike, in so divji kakor zveri; srbski vojaki so še večjidel premladi v orožji, zato Črnajev in Horvatovič kmalu spoznata, da se ž njimi ne bo dalo dosti opraviti; vrh tega ni Bošnjakov ne Bolgarov na pomoč in tako se Srbi povsod ustavijo, v nekterih krajih celo umaknejo nazaj ter se močno vtaboré. Črnajev jih da neprenehoma vaditi v orožji, da bi pozneje zopet udaril na Turke.

Ako bi bili Srbi tako vajeni vojske in orožja, kakor Črnogorci, morda bi bili tudi povsod srečni, ker bi bili lahko prehiteli Turke; tako

pa se je nabiralo in le nabiralo Turka od vseh krajev in silil je zdaj sam proti Srbiji, da so se morali Srbi le braniti, a ne več napadati. Lešjanin, ki je bil prodiral in podil Turke ob Timoku, moral se je 12. julija umakniti nazaj, ravno tako Črnajev, ki je dva dni pozneje zgubil vso svojo utrjeno postajo Topolsko. To so bile sicer hude skušnje, vender Srbom še ni upadlo srce.

Zdaj so udarili Turki na več krajih na srbsko zemljo, požigali in morili po svoji navadi, kakor pred 200 leti, kamor so prišli. Med njimi prvi so bili Črkese, ki niso pustili nikjer nič živega. Strašna je bila videti vas, v kateri so bili. Povsod vse požgano, trupla umorjenih naga in svinjsko razmesarjena; celo prašiče so bili postrelili in pobili, da so jih kristjanom končali, ker sami ne jedo svinjskega mesa. Jednako ali še huje so ravnali z vjetimi ali ranjenimi vojaki, katerih nobenega niso pustili živega. Tako je nek angleški častnik našel tri ranjene srbske vojake, ktere so bili Turki k drevesom privezali, potem jim vrezali križe na čelo in zakurili pod njimi, da so se počasi pekli. Ko je Anglež prišel k njim, sta bila le še dva nekoliko živa, tretji pa je že bil izdihnil dušo v strašnih mukah. Brž ukaže Anglež odrezati ostala, a bilo je prepozno, umrla sta kmalu. Vkljub temu so Angleži podpirali Turke!

Dneva 3. in 4. avgusta sta bila za Srbe zopet nesrečna. Tepeni so bili pri Knjaževci in izgubili mnogo ljudi.

Še enkrat se je srbsko orožje potem slavno merilo s turškim, ker je zdaj tudi te navdajala divja navdušenost. Pri Aleksincu so se bili pet dni, začetka je srbski general Horvatovič zgrabil Turke od strani in padlo jih je čez 6000. A kaj pomaga vsa hrabrost! Turka je preveč, če pade eden, stopita dva na njegovo mesto in tako tudi ta zmaga ni imela pravega vspeha, Srbi so morali vendar-le povsod nazaj.

Bojevali so se še naprej in branili se hrabro, sicer bi jim bili Turki prišli do Beligrada; a poznejše bitve niso bile važne, ker se je med tem začelo goditi nekaj na drugem polju, kar je bolj na-se vleklo oči narodov. Zato tudi daljnih bitev ne bom obširneje popisoval, marveč bodi omenjeno le to, da je pri Srbih bil tudi Hubmayer za topničarskega nadlajtnanta in si s svojim pogumom pridobil povsod spoštovanje; ob Beligradu je imel reduto I., iz katere ga niso pregnali Turki, marveč ukaz nadpoveljnika in premirje. Ta blagi mož je dobro skusil hvalo sveta; ko je bilo premirje sklenjeno, se nihče več ni brigal zanj. Ves nevoljen je popustil bojišče, na katerem si je pridobil pač dosti slave, a družega nič, in se vrnil nazaj v Ljubljano, kjer je moral pa še

tri dni sedeti v vojaškem zaporu, in druge tri dni v mestni temnici, ker je dve leti doma zamudil svojo vojaško dolžnost. Od vsega svojega obilnega truda in trpljenja za blagor drugih in za vzvišeno idejo zdaj nima ničesar ko spomine — vesele in britke!

Kako pa s Črnogorci?

O, tu je vse drugače! To je rod, da tacega v Evropi zdaj glede junaštva nikjer več ni. Ni jih veliko, a ob njih hrabrosti so si Turki že mnogokrat razbili glave, in nikdar si jih niso mogli podvreči. To so slovanski Špartanci.

Črnagora šteje malo čez 120.000 prebivalcev, ki bivajo po 110 vaseh. Revni so, zato ne razvajeni, za svojo drago domovino gredo v boj proti vsakemu vragu, najraje proti Turku. Ta jim je tudi veden sovražnik, kakor on zaničuje kristjane, tako zaničujejo Črnogorci Turke. „To je pes, ne vreden, da ga bacneš“ — rekajo in če v boji pogine 100 Turkov, a pade le eden Črnogorec, ni pravega veselja, ker bolj žalujejo za enim svojih junakov, nego se vesele 100 pobitih sovražnikov. Hrabri so bili vselej do smrti, zato si pa tudi ohranili svojo svobodo in pridobili častno ime „črnogorskih sokolov“. Prav tako, kakor hrabri so tudi pošteni in gostoljubni. Če prideš k Črnogorcu in te sprejme pod streho, vse je tvoje, kar je njegovo; o tatvini ni slišati, ker ta in bojazljivost ste najgrši hudodelstvi.

Vender so te junake mnogo obrekovali po nemških židovskih in s turškim denarjem podkupljenih časnikih, kakor da bi bili največji tolovaji. Toda skušnja uči, da je malokje na svetu pošten človek tako varen življenja in blaga, kakor na Črnigori. To čednost je tem višje ceniti, ker so Črnogorci revni ljudje in je njihovo imetje skoro jedino le obleka in orožje, na kar so ponosni. Vsak ljubi svojo domovino, kakor svoje življenje, izdajic med njimi ni, zato so pa tudi tako vstrajni v vojski. Svojemu knezu so udani z dušo in telesom, vsak da življenje zanj. Knez to vdanost dobro ceni, zato je tudi zanje zmiraj doma in ne vlada po ministrih, ki narodu ne bi bili po volji.

Le ena reč je, nad katero se pri Črnogorcih še spodtikamo, in to je zelo ponižani stan ženstva. Ženska tam obilo trpi, opravlja vsa hišna in poljska dela, zato se ženski spol zgodaj stara; v zboru možakov nima nikjer besede. Vender se čistost in zvestoba nad vsem ceni in gorjetistemu, kdor jo oskruni!

Črnogorska zemlja je trdno zavarovana, ker je naravna trdnjava, a pusta je, skalnata kakor Kras; le proti Albaniji je rodovitnejša. Vendar jo vsak Črnogorec ljubi in da svojo kri zanjo, če treba. Tu domoljubje ni dobičkarija, ker je skoro vsaka dežela v Evropi rodovitnejša od Črnogore; tak rod je vreden boljše dežele.

Črnogorci, čeravno zadovoljni z malim, vender ob pridelkih svoje puste zemlje ne morejo živeti; ne tišči jih sicer davek, ker ta znaša navadno le po stari avstrijski dvajsetici na gospodarja, a zaslužka doma ni nobenega, in če bi ne bili dobivali že več let od Rusije denarne podpore, bi bili komaj živeli. Vsak narod pa ima pravico do življenja, zato so tudi Črnogorci davno že poželjivo gledali s svojih strmih, skalnatih, nerodovitnih gorá doli v rodovitno Albanijo in Hercegovino, ker nekoliko teh dežel jim je treba, da morejo živeti ob lastnih pridelkih in niso navezani vedno na tujo podporo. Razen tega so enega rodu s Hercegovci, kateri bi bili davno že imeli vladarja rajši črnogorskega kneza, kakor turškega sultana, zato so mu hercegovski ustajniki že o začetku ponujali nadpoveljništvo, in ko je Turčiji res vojsko napovedal, so se mu pridružili vsi; bilo jih je čez 10.000 mož samih hrabrih ljudi, vnetih za domovino in polnih sovraštva do Turka. Ta četa je bila torej vsekako izdatna pomoč Črnogorcem in se je v vojski tudi povsod dobro izkazovala.

Vrnimo se k dogodbam leta 1876 in poglejmo, kaj je opravila črnogorska hrabrost.

Kakor je bilo že omenjeno, udarili so Črnogorci isti dan s Srbi čez mejo pri Grahovem. Poveljnik temu oddelku je bil knez sam. Pot nje-

gova je bila proti Sarajevu, kjer bi se bil imel združiti s srbskimi, od nasprotne strani prodirajočimi četami in tako zapreti Turkom pot. Naglo je s svojo vojno prodiral in že stal pred vratmi glavnega mesta Mostara, v katerem so bili Turki pod poveljstvom paše Muktar a. Tukaj pa izve, da se pomika močna četa Turkov na Črnogoro, ktere bi Božo Petrovič morda ne mogel ustaviti zavoljo premajhnega števila Črnogorcev. Zato se vrne, Turki pa, ki so mislili, da beži, pritisejo za njim. Na Gačkem polju pri Volčjem dolu pa se nenadoma ustavijo Črnogorci, primejo dne 28. julija Muktarjevo armado, čeravno je bila večja od njih, in jo razbijejo tako, da se jih je od 16 turških bataljonov rešilo komaj čvetero. Padel je tudi paša Selim, drugi, Osman Ali, pa je bil vjet; Muktar sam je le s silo ušel črnogorskemu konjiku, ki ga je podil v Trebinje. Ves šotor turški, veliko orožja in živeža je ostalo zmagovalcem, ki so zgubili komaj 300 mož. Med plenom je bila tudi glavna rudeča „vojna zastava“. Po turški veri ne pride noben vojak ti stega oddelka, ki ta prapor izgubi, v Mohamedov raj.

Isti dan je ob Podgorici Božo Petrovič z drugim oddelkom Črnogorcev in Kučijancev enako hudo našeškal Mohamedovo petkrat večjo armado, ki je hotela prodreti od albanske strani na Črno-

goro. Strašno je tudi tukaj ril črnogorski „handžar“ po turškem mesu; mladi knezov svak Filip Petrovič je s svojim rezilom sam poslal 18 Turkov na oni svet. Črnogorci namreč nimajo navade dolgo streljati, marveč kedar jim pride sovražnik dosti blizo, planejo s krikom in brlizganjem nadenj in grozoviti handžar začne svoje krvavo delo. Kedar se to zgodi, takrat Turek ne drži več mesta, ampak se spusti v beg, da bi odnesel pete. Črnogorec pa je še naglejših nog, dohiti ga in poseka na tla. Te bitve so bile vselej tako krvave, da je padlo Turka več nego je bilo Črnogorcev vseh skup.

Po teh slavnih zmagah sta bili obe proti Črnigori poslani turški armadi popolnem uničeni. Muktar se je bil z ostankom svojih čet zaprl v Trebinje in bi bil prav rad kam ušel, če bi mu bili Črnogorci to le pustili. Tam se mu je huda godila, pričakoval je pomoči, a Črnogorci so pretepli še drugo četo, ki je prišla iz Mostara. Ta pot je dobil po hrbtu paša Derviš in zgubil nad 3000 mož, od katerih jih je na begu več ko tretjina utonila v reki Morači. To je bilo dne 7. septembra.

Morda bi bili hrabri Črnogorci vjeli celo še Muktarja, a med tem se je napravilo premirje iz uzrokov, kateri naj bodo tukaj skrčeno omenjeni.

V Carigradu je vedno vrelo. Sultan Murad V. je kmalu izpregel in na njegovo mesto so posadili brata njegovega Abdul Hamida II. Ta se je Turkom zdel boljši, kakor prejšnji na duhu revni, ker je bolj vnet za Mohameda. Turški duhovni so vedno hujskali narod, češ, da gre tu za vero, in skoro se je bilo bati, da ne bi razvili prerokovega prapora, ki kliče vse mohamedane v boj. Velika nevarnost je bila za kristjane, kar jih ni bilo v orožji, ker bi se bilo pričelo klanje, kakršno je bilo pred več sto leti povsod, kamor je stopila turška peta. To je skrbelo vso Evropo, kajti klanje bi bilo grozno! Če bi bilo prišlo do tega, bi bile morale iti evropske oblasti skupno mirit z orožjem.

Kakor so slovanski trpini imeli prijatelje Ruse in vse pravične ljudi — tako so imeli jih tudi Turki, namreč Angleže in naše Madjare; zadnji bi bili radi ohranili Turčijo v Evropi iz uzrokov že prej omenjenih. Zato je diplomacija stiskala glave in zmenili so se, da bodo poverjeniki evropskih vlad sešli se v Carigradu in skušali zmedeno štrečno poravnati na mirnem potu, čeravno je že vse dišalo po večji vojski.

Sultan pa hoče biti gospodar svetá, vsi kralji in cesarji so le zato, ker jih on trpi. Čeravno njegove vojske niso zmagovala, kakor jim je ukazoval, in so bile hudo tepene na več krajih,

nosil je vendar greben pokonci in ni maral nobenega dobrega sveta. Njegov glavni minister Midhad je imel velik križ ž njim, da ga je pregovoril vsaj tako daleč, da se je na videz nekoliko udal terjatvam evropskih vlad ter obljubil svoje cesarstvo vrvnati tako, da bo vsakemu prebivalcu enaka pravica. Midhad sam mu je izdelal tak načrt in sultan mu je pritrdil. Njemu je pa šlo pri tem samo za to, da bi se znebil sitnih evropskih vlad, ki so mu, v prvi vrsti Rusija, žugale z vojsko. A Rusija je spoznala to sleparstvo in ni šla na turške limance. Njo je bila resna volja odrešiti zatirane kristjane, zato je tudi za Srbe, Črnogorce in Rumunce tirjala popolno neodvisnost od Turčije, za Bosno, Hercegovino in Bolgarijo pa toliko svobode, kolikor je gre vsakemu narodu. Črnogorci so tudi hoteli imeti nekaj več dežele in to po vsi pravici, ker so si je bili z orožjem že itak pridobili.

Ves svet je vedel, da bo posvetovanje diplomatov v Carigradu prav tako prazno delo, kakor je bilo dozdaj vse njih prizadevanje za ohranjenje miru. Vse, kar se je doseglo, je bilo to, da se je podaljšalo premirje do 1. marca l. 1877 in se pozneje skleni mir s Srbijo, po katerem je ostalo vse pri starem. Akoravno so bili Srbi tepeni, niso vsled te vojske trpeli nobene druge škode, kakor ono, kar so jim naredili Turki v vojski.

No, ta tudi ni bila majhna, požgali so jim 3 mesta in okoli 200 vasi, pobili blizo 10.000 mož, premnogo jih tudi ranili. Mir je sklenil srbski knez po nasvetu Rusije, ki mu je rekla, da Turčiji lahko napové zopet vojsko, kedar hoče, in da bo prišel že še čas, ko se bo Srbija zdatno odškodovala za to izgubo.

Tudi s Črnogoro bi bila Turčija rada mir sklenila, toda carigradski prevzetnosti se je jako za malo zdelo, da si tako majhna dežela upa staviti še kake pogoje mogočnemu sultanu. Boj s Črnogoro se je imel torej z novega pričeti, v Carigradu so sklenili, popolnoma podušiti ta predrzni narod, razdjati in požgati vso deželo, zato so poslali v ta kraj dve armadi. Kaj so Črnogorci naredili ž njima, se bo pozneje izvedelo. Tu bodi omenjeno le to, da so ti junaki v tem, ko so diplomati modrovali in ugibali, ne prenehoma pretepali Turke in oblegali trdnjavo Nikšič, ki jim je najbližnja in zapira pot iz Hercegovine na Črnogoro. V Podgorici so bili prej že vdrugič grozno našeškali drugo četo, vzeli trdnjavo Medun in jo razdjali z dinamitom. Orožja so nabrali toliko, da niso vedeli kam ž njim; proti koncu leta 1876 so imeli že čez 70 topov, čeravno so le 4 kupili; vse druge so vzeli Turkom. Zato se je takrat reklo, da z orožjem in strelivom Črnogorce preskrbuje Turčija.

Ustaja v Bosni, Hercegovini in Bolgariji pod zimskim mrazom in snegom ni pogasnila — vzlasti ker se je vedelo, kako iz Rusije prihajajo silna krdela na rumunske meje. Tudi je bilo varneje obdržati orožje, da se je moglo braniti pred turško silo, kajti divje turške družali se niso nič zmenile za ono, kar se je v Carigradu godilo, marveč planile, klale in požigale povsod, kjer so mogle. Ruski pooblaščenec general Ignatiev je v Carigradu dokazal, da so Turki od začetka upora do konca leta 1876 požgali 2600 krščanskih vasi, 96 pravoslavnih in 7 katoliških cerkev in samostanov, potem 11 šol, — posekali žen, otrok in starcev, ki jim niso mogli ubežati, čez 6000 duš, ter oropali ljudstvo za najmanj 3 milijone goldinarjev. Na Hrvaško, v Dalmacijo, na Črnogoro in v Srbijo je pribežalo okoli 190.000 ljudi. Vsi ti so rekli, da rajše na krščanski zemlji glada poginejo, kakor pa se vrnejo, dokler je gospodar „dušmanin“ (tako imenujejo mohamedane). In prav so imeli, da Turčinu niso tudi zaupali, to se je pokazalo pozneje, ko se jih je dalo nekaj zapekljati po obljubah turških agentov, da so se vrnili v domovino; komaj so bili namreč unkraj meje, že so jih zgrabili Turki in brž poklali.

Tako se je končalo leto 1876 in nastopilo je leto 1877, ki je imelo za uboge turške krist-

jane biti leto odrešenja. Turkom pa leto povračila vseh krivic, kar so jih jim storili. Vse je zrlo nadepolno v severno stran, od ktere se je spustila proti Turku težka skala, potret in ga potisnit iz Evrope. Ta skala je bil Rus.

Po vsi Rusiji je vrelo že od začetka ustaje, nabiral se je denar in veliki zneski so šli ustajnikom na pomoč. Razen tega je bilo vedno slišati o tem, da se velike trume Rusov vale proti jugu in zbirajo ob reki Prut, ki meji Rumunijo in rusko carevino. Ves svet je že vedel, da mora biti vojska med Rusom in Turkom.



Rus stopi na bojišče.

Zakaj in kako je prišlo do vojske med Turčijo in Rusijo?

Omenjeno je že bilo, da so imeli po novem letu poslanci evropskih vevlasti v Carigradu shod, pri katerem so hoteli zadnjo besedo govoriti s Turčijo. Morda bi bili še dolgo posedali tam, a ruskemu poverjeniku Ignatievu, možu odločnemu in neustrašenemu, se je slednjič že preveč zdelo, da bi Turčija vodila vse za nos, stopil je torej na noge in zagromel nad turškimi poverjeniki: „Ali bo tako, kakor hočemo mi, ali pa vojska, srednje poti ni.“ Ko se potem še vedno izgovarjajo, naj bi se še počakalo, rekel je: „To ni nič, naj govori orožje,“ ter je odšel iz Carigrada, za njim pa tudi drugi poverjeniki. Pred odhodom svojim je pa zažugal turški vladi, da naj se varuje, med tem storiti kaj žalega kristjanom, ker bo Rusija zahtevala za vsako reč odškodnine.

Po vsem tem so se začele priprave za veliko vojsko na obeh straneh. Turki so sklicali v orožje vse moške od 17. do 70. leta, dalje naročili si pomoči od egipčanskega kralja; iz Azije, kjer imajo veliko več dežele kakor v Evropi, so se valile sem divje čete, iz Angleškega pa se je naročevalo orožje. Turški narod, po svojih duhovnikih nahujskan, je hotel vsekako imeti vojsko in da bi se slednjič homatije vendar-le ne uravnale po mirni poti, odstavili so ministra Midhada, ki je spoznal, da vsej Evropi se Turčija vendar ne bo mogla upirati in da tudi po turških deželah je treba državnih pre-naredeb, kakršne imajo po Evropi, da sploh ne gre več delati z ljudmi kakor z živino. Zato je bil skoval neko ustavo, podobno zelo naši Šmerlingovi; akoravno pa je bila ta ustava za mohamedane boljša, kakor za kristjane, zameril se je vendar ž njo starim Turkom in duhovnikom, tako da je moral iti za-njo pokorit se v Brindizij na Laško. Na njegovo mesto je prišel hud mohamedan paša Edhem, tisti, ki je bil pri shodu diplomatov kot pooblaščenec Turčije tako trdovraten, da se je vse razbilo. Zdaj je vsak vedel, da Turki ne marajo več nobene pametne besede.

Pa tudi na Ruskem so se delale velikanske priprave za vojsko, po kateri je narod glasno upil že davno. A da se velikanska ruska armada

spravi na noge in do sovražnih mej, treba je ne dni ali tednov, ampak več mesecev. O zimskem času je to še težje, ker se po več sto milj daleč ne pride v mesecu dni z živino, ljudmi in vojno potrebščino.

Rusi so sklenili, Turka prijeti od dveh strani: v mali Aziji, kjer se njihove dežele mejé s turškimi, in v Evropi od bolgarske strani. Tukaj je vmes še Rumunija, s katero se je morala domeniti, da dopušča ruski armadi prehod po svoji deželi do Donave. Dovoljenje za to je morala dati Rumunija iz hvaležnosti, ker jo je bila Rusija rešila turškega jarma, tako da imajo Rumunci svojega kneza.

Predno se je Rusija spustila brez skrbi v vojsko s Turkom, treba je bilo zavarovati si hrbet, da bi med bojem s Turkom ne prišel kak drug ter jo prijel zadej ali od strani. To bi se bilo prav lahko zgodilo, ker si je Angleška prizadevala na vso moč, koga nahujskati, da bi ž njo stopil v zvezo za Turka in zoper Rusa. Zato je car Aleksander II. sklenil zvezo z mogočno Nemčijo in tudi z našim cesarjem, s tem morda ne ravno po volji ministra Andraža, ki je kot Madjar bolj prijazen Turkom nego Rusom; a cesar mu je rekel: „Storite, kar hočete, do vojske z Rusijo me ne bote pripravili. Enkrat sem že prišel v zadrego pri tem, zdaj ne maram več“.

Tako so bile zoper Turka zvezane tri največje oblasti evropske: Avstrija, Nemčija in Rusija: prvi sta imeli za zdaj le gledati, kako bo tretja pretepala Turka, a pomagati ali braniti ne. To se pravi v diplomatičnem jeziku „nevtralnost“. Tudi druge oblasti: Laška, Francoska in Španjska so obljubile nevtralnost, le Angleška bi bila rada pomagala Turku, a kaj bo opravila sama proti vsem! Zato je ruski car pričel vojsko prav lahko, za katero so se potem delale silne priprave v Armeniji in ob Rumuniji, katero od Rusije loči reka Prut. Tukaj je začetkom marca stalo že 200.000 Rusov. Car jim je imenoval za glavnega poveljnika svojega brata, velikega kneza Nikolaja, v Aziji pa je dobil nadpovelje veliki knez Mihael. Dne 19. aprila se je podal car Aleksander sam k svoji armadi v Kišenev, kjer je bil glavni tabor. Tu je 24. aprila dal oklic do svojega naroda, da se prične vojska s Turčijo, ki jo je tudi že napovedal. Na to so prestopile njegove silne čete reko Prut in po Rumuniji so se pomikale proti turški meji, reki Donavi, ob kateri so zasedle brž vse važnejše trdnjave na levem rumunskem bregu. Enako se je godilo v Aziji, kjer so Rusi udarili v turško Armenijo.

Napoved vojske je spravila na noge zoper Turčijo še druge ljudi. Brž so jo napovedali tudi Rumunci, Črnogorci so itak stali še popolnoma v orožju in ustaja je povsod zopet oživila.

Toda menite, da je Turčija kar strepetala v tej nevarnosti, ko so jej ob vseh mejah ustajali sovražniki? Kaj še! Sprejela je vojsko največ v zaupanji do svojih bratov v Aziji in do svojih prijateljev Angležev, ki so jej obetali pomoči. A kako grdo se je pri tem goljufala! Od Mohamedanov iz Azije ni bilo pomoči, Angleži pa so jej pomagali le s tem, da so jej orožje prodajali.

Vojska se je bila torej pričela. Rusi so se z vso močjo pripravljali za prehod čez Donavo, ki teče med Bolgarijo in Rumunijo in je tu jako široka, na nekterih krajih po pol ure hoda, na drugih še po več. Tudi je bilo vreme deževno, ki je priprave zelo oviralo. Turki so bili zasedli desni breg, ob katerem je vse polno močnih trdnjav: Vidin, Nikopolje, Šiščeva, Ruščuk, Tuturkan, Silistrija, Rasova, Hirsova, Mačin, Tulča in Sulina. Rusi so dobro vedeli, da prehod čez Donavo ne bo igrača, ker so Turki trdnjave zasedli in ob bregu napravili še šance, iz katerih so streljali po Donavi in na ono stran. Razen tega so imeli v Donavi še močne oklopne ladje, ki so jadrale prosto semtertja in delale rumunskim mestom s strelom veliko škodo; njih železnega telesa se pa ni prijela nobena krogla. „Da bi le bili že na onem kraju,“ mislili so Rusi, „potem nas več ne skrbi“.

Ob vsej Donavi je postalo zelo živahno, streljali so neprenehoma semtertja, pa posebno važnega se ni dolgo nič zgodilo. Ako bi bilo moglo turško brodovje iz Črnega morja pod Donavo navzgor, opravili bi bili Turki že več; to so Rusi pa že prej vedeli, zato so jim zaprli Donavo s torpedi tam, kjer se izteka v to morje.

Kaj je torped? To je grozen, prav peklenski stroj, prava past za ladje, naj bodo lesene ali kovane. Same na sebi niso videti strašne, ker so lesene škatlje in mirno leže na dnu vode, a vsebina je strašna. V njih so skrite steklenice, ki držé kakih 8 do 10 bokalov. Napolnjene so s hudičevim oljem (žvepljeno kislino), sladkorjem, klorovo soljo in smodnikom, ki ga je največ. Te reči pa niso kar skup zmešane, temveč hudičevo olje je v posebni, spodej umeščeni cevi, da olje ne more do smodnika. Steklена cev molí iz tržice in če se kaj zadene ob njo, zlomi se, olje steče na smodnik, ta se užge in raznese vse, kar je nad njim, tudi največjo ladjo.

Druge vrste torpedi so pa taki, da se pod vodo proti sovražni ladji spusté; v sebi imajo neko pripravo, ki jih naprej žene, in kedar tak torped s sprednjim koncem ob kaj trdega zadene, se razleti kakor oni, in zažene v zrak vse. Tako sta dva ruska lajtnanta, Dobašev in Šestakov, 26. maja z lastno nevarnostjo poslala v zrak naj-

lepšo turško oklopno ladjo, na kateri je bilo 200 mož in 5 topov. Razletela se je, da je vse poginilo. Pri Turkih je ta dogodba naredila velik strah, ker so videli, da se Rusi oklopnih pošasti ne bojé.

Predno gremo za Rusi čez Donavo, poglejmo nekoliko v Azijo, da bomo videli, kako se tam godi Rusom. Na Črnigori namreč ni nič novega, v Bolgariji Turki in Črkesi po svoji navadi delajo s kristjani tako, da ti na vse kraje bežé iz dežele, v Bosni pa ustajniki tudi ne morejo opraviti nič posebnega, ker jih je premalo.

V Aziji je vse drugače. Ker si turško brodovje ne upa v Donavo, zaprto po ruskih torpedih, znaši se nad mesti ob Črnem morji in jih nekoliko s krogami razbije, a to ni taka reč, ker na suho tudi tukaj ne morejo Turki.

V Armenijo so se napotili Rusi z blizo 200.000 možmi, katerim je bil glavni vodja veliki knez Mihael, generali pa: Hajman, Loris Melikov, Lazarjev, itd. Vojska je bila tu še težja, kakor v Evropi. Prebivalstvo je večinoma mohamedansko, kristjanom sovražno, dežela pusta in gorata, brez dobrih potov, tako, da se velika armada z vso potrebo vred more le počasi pomikati naprej. Turki so jim bili naproti poslali veliko armado, razen te pa v orožje spravili vse, kar je bilo za to. Glavni poveljnik je bil po

Črnogorcih že tolikrat tepeni paša Muktar, katerega so menda zato sem poslali, ker so upali, da bo vendar zmagoval tu. Toda minuli so tisti časi, ko je sultan ukazoval zmagovati svojim vojskovodjam, kajti že po prvi bitvi je moral bežati v močno trdnjavo Kars, kjer se je zaprl, zgubivši veliko ljudi in orožja.

Pa tudi Rusom ni šlo vse po sreči, hoteli so prenašlo zmagovati. Res so vzeli že 17. maja Turkom močno trdnjavo Ardahan, a bilo jih je še premalo za obširno vojno polje. Tudi so jim zvití Turki za hrbtom našuntali rodove v Kavkazu zoper nje in tako so morali, da ne bi bili zajeti od zadej, umakniti se nazaj in ugnati našuntane upornike, predno so mogli zopet skusiti se z Muktarovimi četami. To je bilo sitno in že so upili ljudje po Evropi, da so Rusi iz Armenije popolnem pregnani. Toda to ni bilo res, kmalu so bili vkročeni uporniki v Kavkazu in vsa ruska sila se je zopet napotila proti Muktaru, ki se je bil nekoliko oddahnil med tem in je zato svojemu sultanu pridno poročal o zmagah, ktere si je pa le izmišljeval. Za Ruse je bila to vendar taka zamuda, da niso mogli doseči nič izdatnega. Prijemali so sicer trdnjavo Kars in hudo stiskali posadko, pa do kože Turkom vendar niso mogli dolgo. Še le začetkom oktobra se je sreča nagnila na njihovo stran.

Da pa z ogledovanjem bojišča v Aziji ne zamudimo onega, kar se je godilo isti čas v Evropi ob Donavi, moramo se podati nazaj.

Do 5. junija so ogledovali bregove, da bi zvedeli, kje bi bilo najlažje narediti mostove. Tisti dan je prišel ruski car tja, ker je hotel sam biti med svojci pri odrešenju kristjanov. To je še bolj navdušilo ruske vojake in komaj so čakali, da bi prišli Turka na oni strani.

Dne 21. junija je major generala Cimermana, Šukov, prvi poskusil priti med Brajlo in Galacem z ladjami in čolni čez reko. Turki so se ga bili ustrašili, ker se niso nadjali, da bo tukaj prehod. Za njim je šlo kmalu več nego 70.000 vojakov, ki so zgrabili turške čete in pregnali jih povsod, tako da je bila Dobruža (dežela ob spodnji Donavi) v par dneh vsa v ruskih rokah.

To pa še ni bilo zadosti, treba je bilo iti čez Donavo še višje gori ob Bolgariji, da se tudi tukaj spravi izdatna moč na ono stran in se vsakako zavaruje vojni hrbet. Tudi to so storili Rusi 27. julija ponoči pri Zimnici; najprej je general Radecki poslal na turško stran nekaj tisoč vojakov v čolnih, ki so potrebili bregove, nato so se naredili v naglici štirje mostovi na čolnih in po teh so hodili in vozili Rusi noč in dan čez Donavo, turški general paša Kerim, ki je bil tukaj glavni poveljnik, jim tega ni mogel

braniti. Ko je sultan v Carigradu zvedel, da so Rusi prišli čez Donavo in jih Kerim ni vseh porhustal, kakor mu je bilo ukazano, odstavil ga je in na njegovo mesto je prišel paša Osman, prej poveljnik v močni trdnjavi Vidin, o katerem bomo pozneje še mnogo slišali.

S kakim veseljem so sprejeli Bolgari svoje rešitelje! Povsod, kjer so se pokazali, so jim šli v procesijah s prapori naproti v prazničnih oblekah in jim podajali kruha in soli, kar je slovanska navada pri vsakem, ki ga hočejo sprejeti za prijatelja. Na več krajih so tudi zvonili z zvonovi, ktere so bili iz zemlje izkopali; bili so zakopani že več ko 300 let, kajti Turek ne trpi glasu zvona.

Ko so bili Rusi v zadostnem številu prišli čez Donavo, so se razprostrli naglo po Bolgariji in mahnili naprej po trdnjavah, ki so jim bile najbolj napoti kot glavna zavetja turških čet. Hudi so bili boji tuptatam, posebno pri Trnovem in Nikopolji; a ruska hrabrost je povsod zmagovala, pobila veliko tisoč Turkov, še več pa je bilo vjetih. Plen se skoro ni dal oceniti.

Po teh zmagah spodbujeni so Rusi silili dalje, a naglica ni pridna. Res je general Gurko 13. julija nenadoma prekoračil s svojo vojno Balkansko gorovje in stal, kakor da bi bil neba padel, v Šibki dolini, od koder je odprta

pot do glavnih mest: Zofija, Filipovo polje, Drenopolje in od tod do srca Turčije, do Carigrada; Turki so se tako ustrašili tega, da je sultan brž poklical „človeškega klavca“, pašo Sulejmana, ki je bil malo prej po Črnogorcih tepen, ter ukazal mu pregnati Ruse; a kaj pomaga vse to, ko je bila za hrbtom še turška armada Osmanova čez 40.000 mož! Gurko je prodiral pač naprej, a došlo mu je povelje vrniti se v Šibko sotesko, ker se je med tem zgodilo zadej nekaj, kar je vso vojsko zavleklo zelo.

Turški general, paša Osman, se je bil namreč potem, ko je bil pri Nikopolju po Rusih tepen, zakopal s svojo še močno armado v Plevni.

Plevna, ki je v vojski postala tako imenitna, sama na sebi ni močna trdnjava, a ker je obdana od mnogih gričev in skozi njo drže najvažnejše ceste, kakor cesta iz Vidina do Carigrada, je kar nenadoma zdaj postala Rusom ključ do Rumelije; dokler Turčin iz tega gnjezda ni pregnan, ni armada unkraj Balkanskih gorá varna. Saj se je že itak govorilo in pisalo po svetu, da so Rusi šli v past in jih bodo Turki tako porezali, da ne bo nobeden več prišel čez Donavo nazaj.

Zato je ruski general Krüdener prijel Osmána, da bi ga pregnal, a s premajhno močjo, le 35.000 mož je imel. Turkov je bilo več, pa so

bili še tudi zakopani in zariti v zemlji, kakor jazbeci. Rusi so napadali kakor levi, a vendar so se morali umakniti, zgubivši okoli 6000 mož. To je bilo 30. julija 1877. Morda bi bila ta turška zmaga še hujša za Ruse, a Osmanove čete so bile tudi silno trpele in če bi bil šel za Rusi, bi se mu bilo morda slabo godilo. Zato je ostal na mestu, Rusi pa so se tudi pomaknili nazaj in se vtaborili, ker so spoznali, da se Turki ne dajo zlahka strahovati in da ne pomaga nič naskakovanje, če ni dosti ljudi zadej za podporo.

Ta izguba, čeravno je bila velika, Rusov ni oplašila, marveč napotila jih je do večje previdnosti. Spoznali so, da treba več ljudi, večjih priprav, ker s samimi vojaki, če so še tako hrabri, ne vzame se nobena trdnjava z naskokom. Morda je bilo dobro za Ruse, da so bili tu tepeni, ker če bi se jim bilo kaj takega zgodilo unkraj Balkana, bi bili utegnili res Turki pokončati vse ruske armade in vreči jih v Donavo. Če pa je človek bil enkrat tepén, premišljuje, zakaj je bil, in se za drugi boj pripravlja, tako, da stori vse, kar je bilo vzrok njegovi nesreči. Tako tudi Rusi. Spoznali so, da jih je bilo premalo. To bi bil moral vedeti general Krüdener že prej, vsak vojskovodja mora namreč kolikor mogoče natanko pozvedeti število sovražnika in kako je utrjen, predno se ga loti. General

Krüdener je pa tu prelahkomišljeno ravnal, zato je bil po bitvi ob Plevni odstavljen in na njegovo mesto je prišel general Tottleben, po svetu znan že zavoljo svoje vojaške izkušenosti, s katero je l. 1854. branil Sevastopolj Angležem, Turkom in Francozom.

Ta mož je brž spoznal, kaj še manjka, da se prežene Osman iz Plevne. Če se kdo v zemljo zakoplje, treba ga izstradati, da sam pride na dan. Ko je dosti izstradan, bo že prišel iz svojega brloga, a skušal bo uteči; zato je treba močno ograditi tudi njegovo gnjezdo, da če plane ven v zadnjih silah, ne more predreti, marveč se vjame v nastavljenih zanjkah.

General Tottleben je brž začel Osmana oblegati in mu približevati se do živega ter zapirati mu sapo. Zato je dal kopati in kopati, kakor se z jazbecem ali lisico ravna, da bi mu prišel do živega. A to bi ne izdalo ničesar, če bi bili imeli Turki od zadej odprto pot. Izstraduj človeka, ki ga imaš še tako zapaženega spredej, pa mu od zadej nosi kdo hrano, smejal se ti bo in ti boš morda prej izstradan, kakor on.

Tudi Osmanu bi se ne bilo nič posebno hudega godilo, če bi bil imel pot čez Balkan odprto do Carigrada. A to je bil zaprl Gurko s svojimi Rusi. V Carigradu so naglo spoznali, kaka nevarnost preti Osmanu in njegovi armadi

v Plevni, zato so mu poslali na pomoč proti Šibki Sulejmana, da bi pregnal ruskega generala Gurka, ki se je bil v soteski Šibki že vtaboril, in ktereга prejšnji mogočni turški poveljnik Mehmed-Ali, ni mogel pregnati.

Sulejman je bil grozoviten in svojeglaven človek. Mislil je, da se s krikom in vednim naskakovanjem doseže vse, zato je vedno gonil svoje ljudi v boj in če niso hoteli, dal jih je streljati in sekati zadej. Naskakoval je torej neprenehoma ruske tabore v Šibki soteski, da bi rešil Osmana iz Plevne, a Rusi so odbili vse naskoke mirno, tako da je Sulejman nebrojno ljudi izgubil in pridobil si priimek „klavec ljudi“. Opravil ni pa prav ničesar, tudi ni mogel ubraniti, da so Rusi popolnoma zaprli pot iz Rumelije proti Plevni tako, da Osmanu ni mogla priti pomoč od nobene strani. Bil je tako zapažen, kakor jetnik v ječi, vsak človek je vedel, da se bo moral Rusom podati, ker ni mogel uteči.

Vendar se je do poraza Plevne še po drugih krajih zgodilo marsikaj važnega, vzlasti pri Črnogorcih, ktere smo popolnoma pozabili vsaj za par mesecev. Kakor je prej že bilo omenjeno, se je turški sultan silno jezil nad junaškimi Črnogorci, ki so bili tako predrzni, da se niso ne le podvrgli njegovi volji, marveč celo še vse armade potokli, ki jih je dozdej poslal nad nje.

Svete jeze poln pošlje zdaj proti Črnigori tri hude paše: Sulejmana, Sahiba in Mehemed-Alija, in odkaže vsakemu skoro tako armado, kolikor je bilo Črnogorcev vseh skup. Ni vrag, da ti ne bi pobili vseh Črnogorcev in ne razdejali njihove dežele! Sultan jim je ukazal in kar sultan ukaže, zgoditi se mora.

V tem so se tudi Črnogorci dobro pripravljali za vojsko. Orožja so imeli več ko preveč, ker so ga bili Turkom toliko vzeli, da ste bili že po dve puški za vsacega Črnogorca, a tudi število njihovih vojakov se je pomnožilo. Skonca so se jim bili že pridružili vsi hercegovski ustajniki, pozneje Kučjanci, sosedje Črnogorcev in zelo pogumno ljudstvo, slednjič pa še Miriditi; zadnji so hraber narod katoliške vere, živeči po hribovskih krajih Albanije, in jih je blizo toliko, kakor Črnogorcev; Turki jim niso mogli prav do kože, živeli so skoro po svoji volji, njih knez Premk pa je bil v Carigradu zastavljen za njihovo zvestobo do Turčije. Kratko pred tem pa so bili Turki prisiljeni poslati jim ga nazaj, in zdaj so odločno potegnili s Črnogorci ter že v začetku te vojske pregnali turške čete iz več krajev. S Črnogorci prej niso bili prav prijatelji. Ta naroda sta se sovražila zaradi različne vere, ker so oni katoličani, Črnogorci pa pravoslavni; a sovraštvo do skupnega zatiralca Turka jih je

spravilo med seboj, da so skupno stopili v vrsto zoper dušmanina.

Proti trojni turški armadi so se Črnogorci s svojimi zavezniki krepko postavili na noge. Ker niso bili sklenili miru, ostali so na svojih mestih. Posebno hudo so oblegali turško trdnjavo Nikšič: niso je hoteli popustiti za nobeno ceno, ker jim je bila najnevarnejša. Pa tudi Turki so dobro vedeli, da, če ta trdnjava pride Črnogorcem v roke, jim bo potem priti do kože še težje. A obleganci so bili že v hudih stiskah, le še par dni, pa bi se morali podati, ker jim je pošel živež in streljivo.

V tej sili jim hiti na pomoč Sulejman s 30.000 možmi in živežem. Pot do Nikšiča vodi skoz Dolgo sotesko, ki je pila že toliko krvi v tej in prejšnjih vojskah. Tukaj so prijeli Črnogorci Sulejmana. Bil je tepèn, a vendar je s pomočjo posadke v Nikšiču, ki je tudi ven planila, preskrbel trdnjavo z živežem za par mesecev. Res je pri tem v krvavem boju izgubil več ljudi, nego jih je bilo v trdnjavi, a kaj je maral „klavec ljudi“ za to! Saj mu jih je še toliko ostalo, da je silil naprej in hotel iti naravnost čez Črnogoro na Špuž, kamor se je bil podal v zavetje že prej tepeni Sahib z ostanki svoje armade.

Črnogorec ni le pogumen, kakor sokol, marveč ima tudi bistro oko in pamet. Zato so

vodje brž spoznali nevarnost, pretečo jim s treh strani, in so se stisnili. Tako so bili na Ilovici razpodili Mehemed-Alijevo četo 15.000 glav močno in pobili okoli 1000 mož; na Rašini gori pa je 3000 Črnogorcev potolklo 10.000 Turkov, tako, da je bilo mrtvih čez 2000 Turkov, Črnogorcev pa komaj 115. To je bilo 15. junija in dneve prej in pozneje. Vendar so bili Črnogorci v hudih zadregah, morali so celo pustiti, da je Sulejman s svojo armado prodril par ur daleč v njih deželo in tu požgal nekoliko vasi.

Za to predrznost se je Sulejman hudo pokoril. Črnogorski meč mu je v osmih dneh poklal čez 10.000 mož, dne 23. junija se je moral sramotno umakniti, potem pa je dobil s Carigrada povelje, da gre za poveljnika v Šibko sotesko v Bolgarijo zoper ruskega generala Gurka, ki je bil med tem ušel čez Balkansko gorovje. Gotovo so v Carigradu mislili, da bo potolkel vsaj Ruse, če že Črnogorcev ni mogel. — Ta bitva s Sulejmanom ob Črnigori je bila najbolj krvava na tej strani, ker so tudi Črnogorci izgubili okoli 2000 mož. Za to veliko izgubo so se tolažili s tem, da je bila turška sila zdaj od Črnogore popolnoma odbita. Vsi trije paši so bili tako tepeni, da so komaj spravili še ostanke svojih čet v varne kraje.

Zdaj so pa jeli pritiskati Črnogorci na obeh krajih, ob Podgorici in Nikšiću. To trdnjavo so

imeli prej že zajeto, zdaj so se je pa lotili z vso silo, ker se jim je obleganje že predolgočasno zdelo. Tako so kmalu vzeli sprednje vtrjene ograje. Dne 8. septembra se je pa podala tudi trdnjava z vsem, kar je bilo v nji, ker se ni mogla več braniti; Črnogorci so v nji zajeli 21 topov in obilo družega orožja. Tako so imeli ta kraj v svojih rokah in kmalu potrebili tudi važno pot skozi Dolgo sotesko.

S te strani so bili torej popolnoma zavarovani, ker dalje v Hercegovino prodirati se jim ni zdelo potrebno. Pač pa je bilo dela še na drugi strani, ob Podgorici in Skadarskem jezeru. Črnogorcem je bilo treba do morja boljše poti, kakor je težavna, dolga in suha po Dalmaciji do Kotora in Dubrovnika, ker ta pot je le bolj steza za pešce in mule, in po nji se more le nositi, ne voziti. Če dobé Bar (turški Antivari) v svojo oblast, potem jim je priležnejša in krajša pot do morja, ni jim treba hoditi skoz tuje dežele, ako hočejo kaj prodati ali kupovati. Zato so na ta kraj vrgli vso svojo silo, sam knez se je podal tja in delale so se priprave za naskok na mesto in trdnjavo Bar.

Turki so to čutili in morda bi bili sem poslali večje čete, če bi ne bili imeli toliko opraviti isti čas z Rusi v Bolgariji. Tako so 12. novembra Črnogorci vzeli s silo trdnjavo Suturman

nad Barom, ob enem pa se pripravljali na bombardiranje Podgorice. Tudi mesto Bar so si kmalu potem osvojili, le trdnjava nad njim se jim je še ustavljala.

Pustimo pa zdaj slavne Črnogorce, katerim se ni več bati Turkov in stopimo nazaj v Azijo, da tam preveč ne zaostanemo.

Za prvimi nesrečami so tudi tu Rusi postali previdnejši. Ko so si zavarovali hrbet, preganjali so Muktarja. Dne 2. oktobra je prišlo do hude bitve, v kateri pa zmaga ni bila na nobeni strani gotova. A 14. oktobra ga je prijel ruski general Lazarev pri Orloku in ga zapodil proti Karsu nazaj. Pri tem je obležalo blizu 6000 Turkov, Rusov veliko manj. A Rusi niso bili tako usmiljeni, da bi bili pustili Turke samo bežati, mahnili so za njimi in predrli jim vrsto; ruski general Hajman jim je prišel s svojo četo od strani in tako je bila vsa Muktarjeva armada raztrgana, desno krilo se je moralo podati Rusom. Izguba Turkov je bila velikanska, vzeli so jim 36 topov, vjeli 7 paš, 280 častnikov in čez 7000 mož: mrtvih ni nihče štel, ker jih je bilo preveč; Rusi so jih le pokopali, da bi se ne vnela kaka kuga. Muktar je komaj ušel nazaj v Kars, Rusi so udarili za njim in zajeli trdnjavo od vseh strani, ruski general Hajman pa je udaril za ono armado, ki je bežala proti Erzeremu, glavnemu

mestu Armenije, da bi se tam zaklenila. Sevé, da so jih Rusi tudi tu brž objeli in tako je bila turška armada v Aziji zaprta v dveh trdnjavah, da ni mogla nikamor. Tu so pač Turki skusili rusko orožje in rusko hrabrost, ker so izgubili več ko 20.000 mož.

Rusi pak niso bili zadovoljni s tem, da so tako ugnali Turke, marveč hoteli so jih uničiti popolnoma, zato so z vso silo oblegali Erzerum in Kars.

Najprvo so morali dobiti Kars. A to ni lahko. To trdnjavo obdaja močno zidovje, čez 300 topov moli ven in na eni strani jej je bramba visok skalnat hrib, na drugi pa strmina, pod katero teče voda. Človek bi mislil, da ni mogoče premagati te trdnjave drugače, kakor če jo izstradaš. Toda Rusi so dobro vedeli, da je preskrbljena z živežem za več časa, zato niso marali izstradati je, marveč so sklenili vzeti jo z naskokom, naj stane kolikor hoče. Če imajo Kars, imajo ključ do vse Armenije v rokah.

In res! Ponoči 18. novembra, ko je hudo treskalo in deževalo, napadli so Rusi to trdnjavo. Videlo se ni nič, le kadar se je sprožil kak top, se je zabliskalo. A Rus nima strahu, pristavlja lestve na obzidje, leze po njih gori in če pade prvi, pride drugi za njim. Tako so po hudem boji prodrli v trdnjavo in v nji zajeli nad

10.000 Turkov, vse orožje in 300 topov. Turkov je bilo ubitih čez 6000, pa tudi Rusov je padlo okoli 2500. To ni veliko, ker pri vsakem napadu na trdnjavo obleži več tistih ki napadajo, kakor onih, ki se branijo. Muktar-paša je bil od tod že prej pobegnil v Erzerum, sicer bi bil tudi on med tistimi 7 paši, ki so jih Rusi tu vjeli.

Po tej slavni zmagi so Rusi pustili posadke po vseh vzetih trdnjavah, z glavno močjo pa mahnili proti Erzerumu, kjer je bil Muktar močno vtaboren in preskrbljen z živežem. Tudi to mesto so oklenili od vseh krajev, tako da bi jim miš ne bila ušla. Bojazljivca Muktara je to tako prestrašilo, da je skušal ulti iz pasti in res se mu je to posrečilo ponoči. Pravijo, da se je bil preoblekel za ruskega vojaka in tako pobegnil. Žalostno, če poveljnik ostavi kraj, katerega bi moral braniti!

Rusi so stiskali to trdnjavo. Posadka, kateri je o zimskem času zmanjkalo že kurjave, je po begu Muktara ponujala trdnjavo Rusom proti temu, da jih puste oditi z orožjem; a Rusi so hoteli imeti vse vojake in orožje, ter niso marali takih ponudeb, ker so dobro vedeli, da Turkom že teče voda v grlo in torej se bodo morali podati.

A tudi Rusom je nagajala zima, čeravno so je bolj vajeni od Turkov. Padel je velik sneg,

zato niso mogli vzeti Erzeruma, kakor so vzeli prej Kars. Oblegali so trdnjavo z vso ostrostjo in gotovo bi se jim bila podala vsaj spomladi, če bi ne bilo po dogodbah v Evropi to nepotrebno postalo. Turška posadka v Erzeremu ni bila rešena naskoka in vjetja po svoji hrabrosti, marveč po grozoviti izgubi Turkov pri Plevni in po tem, kar se je po nji godilo.

To bodi popisano v posebnem oddelku.



Plevna.

Ruse, ki so prekoračili po mostovih Donavo in prepodili Turke povsod, kjer so se pokazali, pustili smo pri Plevni. Rekli smo tudi, da to mesto, čeravno je po svojih križajočih se cestah zelo važno in skoro ključ za cesto čez Balkan, samo na sebi nikakor ni trdnjava; kraj krog njega je pa ugoden za močno vtaborenje. To je tudi turški general Osman dobro vedel in se zaril tam, kakor jazbec v svoj brlog. Rusi so bili pač že onkraj Balkana, a bil je za petami Osman-paša z več ko 40.000 možmi, torej treba pregnati tega, predno gremo naprej proti Zofiji, Drenopolju in Carigradu.

Rusi so važnost tega kraja takoj spoznali, zato je ruski general Tottleben sklenil, izkopati in izstradati Osmana. „Ljudi ni nikjer preveč, prej jih je premalo“ — tako si je mislil in naročal vedno več čet iz Rusije, ki so prihajale po mostovih čez Donavo; pa tudi Rumunci so pritiskali s kakimi 40.000 možmi. To je lepo

število, ki že kaj stori, zato je bil rumunski knez celo glavni poveljnik oblegovalni vojni pred Plevno.

General Totleben se je s svojo vojsko, ktere je čedalje več dobival iz Azije, prav tako zakopal pred Plevno, kakor Osman-paša s svojo armado v Plevni. Obleganje je bilo trdovratno, pa tudi hudi boji so se vršili po Šipki soteski, po kateri je hotel Sulejman s svojimi četami odrešiti stiskanega Osmana. Na drugi, vzhodni strani pa je imel veliki knez tudi dosti opraviti z Mehemmed-Alijevimi krdeli, ktera so ga vedno napadala, pa niso mogla prodreti do Plevne.

Najhuje in jako krvave bitve so bile pa s Sulejmanom po Šipkem klancu. Koliko se je tu krvi prelilo, se še zdaj ne ve; le toliko je gotovo, da je obojih padlo čez 20.000 mož. Grozoviti Sulejman je gonil svoje čete neprenehoma in trdovratno pod ruski meč, a zabraniti ni mogel, da so Rusi Osmana v Plevni odrezali popolnoma od Carigrada; zdaj je bil zajet in ruski oklep je postajal krog njega čimdalje ožji. Vsi, Turki, Rusi in Rumunci so hudo trpeli po zimi, čez 2000 Rusov je zmrznilo, pa odnehati niso hoteli. Hrabro se je branil Osman s svojimi, a Rusi so dobro vedeli, da ga bodeta premagala lakota in mraz; zato so jemali le šanco za šanco in podili Turke bolj na kup, Plevne same pa

niso napadali, ker se jim je škoda zdelo ljudi. Kedar je jazbec izstradan, že pride sam iz brloga na dan, ni treba hoditi ponj.

Ves slovanski svet je v tem težko pričakoval vesele novice, da se je Plevna podala. Nele po Rusiji so se pripravljali na slovesno obhajanje istega dne, temveč tudi pri nas po Slovenskem. Vse je čakalo odločilnega dne, a dolgo ni hotel priti. Še le 10. dne decembra je brzojavno zašumelo po Evropi:

„Plevna je padla!“

In res je bilo to. Osman-paša, izstradan do zadnje drobtinice, je ta dan poskušal prebiti se proti Vidinu, a prodrl ni žive in železne ruske in rumunske ograje, bil je celo sam ranjen v nogo. Ko mu je to izpodletelo, podal se je ruskemu caru z vsem, kar je imel. Iz spoštovanja do njegove hrabrosti mu je car dal sabljo nazaj.

V Plevni so zajeli Rusi čez 40.000 mož turške vojske, med njimi 17 paš, mesto pa je bilo ranjenih in bolnih vse polno.

Videli so, da se je Osman branil, dokler se je mogel; če bi se bilo kakemu drugemu generalu posrečilo rešiti ga, prišli bi bili Rusi v veliko nevarnost.

Novica o propadu Plevne je razveselila ves pravični svet. Po Slovenskem se je ta dogodba obhajala z veselicami in kresi. Kakšno veselje je bilo po Rusiji!

Zdaj je bila Rusom pot odprta do Carigrada, Turki niso imeli nobene armade več, ki ne bi bila že tepena. V Carigradu je nastal tak strah, da je bilo vse zbegano. Sulejmana so brž poklicali nazaj braniti Drenopolje in če bi padlo to, Carigrad.

Zadej so imeli še trdnjavo Niš, ktero so prejšnje leto Srbi hoteli oblegati, pa morali iti nazaj, in Vidin ob Donavi. A zdaj se vzdignejo vnovič Srbi, napovedo vojsko in udarijo v Bolgarijo nad trdnjavo Niš. Ta se jim ni mogla dolgo braniti, padla je in Srbi so v več bitvah s Turki zbrusili svoj v prvi vojski skrhani meč. Drugo trdnjavo, Vidin, so pa imeli Rumunci zajeto in ker je bila na ta način vsa Bolgarija osnažena turških krdel, bili so Rusi za hrbtni varni ter udarili čez Balkan naravnost proti srcu Turčije, glavnemu mestu Carigradu. Velika cesta preko Šipke soteske jim je odprta, Turki pred njimi beže, zakaj bi ne šli čez zimo v Carigrad, kjer je gorkeje nego po gorah balkanskih in na planjavi, ki se od Kanzalika razteza do sultanove stolice?

Propad Plevne je bil smrtna ura za Turčijo. V Aziji so bili ostanki Muktarjeve armade v Erzeremu zaprti, v Evropi so bili Črnogorci vse proti njim poslane turške tabore razbili, zdaj so pa še Rusi tako našeškali zadnje armade, da jih ni bilo več moči spraviti skupaj. Najboljši general njihov, Osman, je vjet, vse drugo pa beži, kakor ovca brez pastirja.

Pa usmiljenje je pri Mohamedu, pri Rusih ga ni. Ti deró, kakor potok naprej, polaste se 3. januarja 1878 že Zofije, starega mesta bivših bolgarskih carov, 16. istega meseca pa Filipopolja, družega važnega mesta. Turki se več ne ustavljajo, marveč beže, a za njimi kakor blisk ruski kozaki. Padlih Turkov nihče ne šteje, kar pokopavajo jih, da bi se ne vnela kuga. Bolgarski narod sprejema svoje odrešenike povsod navdušeno in tako gre vse naprej proti Carigradu. Še siloviti Sulejman, o katerem so bili v Carigradu pričakovali čudežev, ne more ničesar, ker Turke navdaje prevelik strah pred Rusi. Ni mu mogoče nikjer ustaviti ruskega medveda, še mesto Drenopolje, prvo za Carigradom, se poda brez boja štiri dni pozneje, t. j. 20. januarja 1878. Od tega mesta do Carigrada ni ravno daleč, v kakih štirih dneh bi bili Rusi že tam; bilo jih je dosti, ker so med tem od vseh krajev prihajali v Rumelijo. Da bi Carigrad zajeli lažje, razdelili so

se tukaj v tri veje, tako da bi bila ena prišla od spodej in vzela Galipolje, ki zapira ladjam pot do Carigrada, druga od zgorej ob Črnem morju, tretja pa je pritiskala po ravni cesti proti stolici sultanovi. V Carigradu je bil velik strah, vse je bežalo.

A v tej sili je začel Turek cviliti; poklical je na pomoč svojega prijatelja Angleža, ki je tam doli v neki luki prežal z močnim brodovjem in se res pomaknil naprej žugaje, da bo, če Rusi zasedejo Carigrad, on s svojimi morskimi jeklenimi zverinami razbil vse mesto. Tega žuganja bi se morda Rus ne bil ustrašil, toda žal mu je bilo za ljudi, ki bi potem poginili. Tudi so se druge evropske oblasti vtaknile vmes in tako se je sklenilo premirje za vse kraje, vojevanje se je ustavilo na vsem turškem jugu.

Turek je bil torej popolnoma ob tla, a tolovajske čete po Bolgariji in Bosni niso nehale moriti in ropati. To je na Turškem že navada in bo nehalo še le, ko bo tudi tukaj gospodar kdo drugi nego turški sultan. Sultan namreč je silno trdoglaven, ne da se prepričati, da Hercegovina, Bosna in Bolgarija niso njegove dežele, in če bi mu ne bili Rusi polovice armade vjeli z vsem orodjem vred, druge polovice pa pobili, bi ne bil nikdar mislil na mir. A Rusi so imeli že čez 130.000 turških vojakov vjetih, pobili so

jih gotovo še več, razen tega so jim vzeli več ko 1000 topov, — vsled tega je Turek moral poklekniti in prositi miru.

Ta mir je bil res sklenjen 4. marca 1878 v Sv. Štefanu blizu Carigrada, kamor je bil veliki knez ruski, Nikolajevič, že dospel s svojim od-
delkom. Pogoji miru so bili taki, da imajo Črno-
gorci dobiti vse, kar so si v vojski pribojevali,
da torej Črnagora postane dvakrat širja; Srbi
dobodo zemljo do Novega Pazara, mali Zvornik
in Zakače in povračilo vojnih stroškov; oboji
pa se popolnoma odtrgajo od Turčije. Bolgarija
bodi samostojna kneževina, ki si kneza voli sama
iz kake evropske vladajoče rodovine (kakor Ru-
munija), obsega blizo 1740 □ (štirjaških) mirja-
metrov, meje naj bi se pa pozneje določile, in
plačuje Turčiji le še tribut. Po Bosni in Herce-
govini se Turčija zaveže vse tako prenarediti,
kakor se je pred vojsko od nje zahtevalo. Kaj
dobi Rusija, o tem se imate ona in Turčija sami
zmeniti. Ruska armada pa ostane po vzetih krajih,
dokler Turčija ne izpolni te pogodbe.

Na ta način bi bila Rusija dosegla svoj
namen; odrešenje kristjanov turškega jarma, in
njeno blago delo bi bilo dokončano.

Tako bi bilo vse dobro, Turčija ob tla, bi
bila morala storiti vse, kar je bila v Sv. Štefanu
podpisala, ker bi jo bila Rusija k temu še silila

tudi dalje. Ali dandanes ni več tako, kakor je bilo prejšnje čase, da se kak prepir kar na tihem poravna, če je drug družega ob tla vrgel. Najmanj vseč je bilo to Angležem, kar se je zgodilo, ker jim je bila njih veljavnost v evropski in azijski Turčiji izpodjedena. Pa tudi druge oblasti, posebno Avstrija, so si pridržale še besedo, predno bi bilo vsega konec. Nekatere so se namreč bale, da bi Rusija po slavnih zmagah ne pridržala za-se odrešenih dežel in ne postala še mogočnejša, kakor je. Zato so vse žile napenjale, da bi se pogodba, sklenjena med Turkom in Rusom dala tudi njim v pretres in potrjenje, da bi potem še le postala za vso Evropo veljavna. Kaj rad bi bil Anglež zdaj naravnost planil nad Rusa, a ni si upal sam, zaveznikov pa ni mogel dobiti; razen tega se je bal še punta v Aziji, kjer ima obsežne dežele. Anglež nima srca, je le kramar in svoje podložnike v Aziji le dere in molze, tako da jim je pobral že skoro vse in je prejšnje leto jih čez 2 milijona poginilo lakote. Zato je bila taka razburjenost med njimi, da bi se bili spuntali brž, ko bi bil on začel vojsko z Rusom.

Vsled tega do vojske ni prišlo, marveč pričelo se je pismeno dogovarjanje med vladami in slednjič se je sklenilo, da se napravi shod v Berolinu, h kateremu pošlje vsaka vlada svoje poverjenike; temu shodu naj bi se imela podati

svetoštetfanska pogodba med Rusom in Turkom, da jo pregleda in tako vravna, da bo vsem po volji; vzlasti so se imele določiti meje Bolgarije in koliko dobite Srbija in Črnagora zemlje od Turčije. Največ je pa šlo za to, kaj se ima zgoditi z Bosno in Hercegovino, ker to vprašanje ni bilo rešeno v Sv. Štefanu.

Pri tem je bila prizadeta najbolj Avstrija, ker ste jej ti deželi meji in ker je imela na svoji zemlji toliko turških beguncev, ki se niso hoteli nikakor vrniti v svojo domovino, dokler bi bil gospodar v nji Turek. Vedno rediti na svoje stroške jih Avstrija ni mogla: stali so jo že več milijonov, katerih bi jej nihče ne povrnil, torej je bilo treba vzeti si kaj, da pri razpadu Turčije le Avstrija ne bi ostala na cedilu, ko vsaka druga dežela kaj dobi. Razen tega je ves svet gledal sem, ker je bila že gotova reč, da je Avstrija tista moč, ki bo šla v Bosno in Hercegovino mir delat in bo slednjič morala osvojiti si ti deželi.

Ali našemu prvemu ministru, grofu Andražu, Bosna ni kar nič dišala, ker so njeni prebivalci Slovani, katerih se Madjari bojé. Ako bi bili ti reveži nemškega ali madjarskega plemena, bi bili morda mi šli prej v Bosno jih odrešit, tako pa so Madjari kričali: „Bosne si Avstrija ne sme pridobiti. Saj imamo še tako preveč Slovanov,

če še te dobomo, nas bodo zatrli.“ — Andraž se je bal svojih rojakov in zato se mu srce nikakor ni hotelo vneti za pridobitev Bosne in Hercegovine.

Toda kedar se plaz sproži na hribu in dere v dolino, ne ustaviš ga več in če si tako nespa-meten, da to poskusiš, podrl in razdrobil te bo. Tako je tudi grof Andraž spoznal, da bo hoté ali nehoté moral iti v Bosno z vojsko, in se je pripravljajl zanj. Začela se je torej spravljati avstrijska armada na noge. Zanj je treba denarja, zato je zahteval privoljenja od delegacij (to je zbornica poslancev, ki se volijo v državnih zborih na Dunaji in v Pešti izmed zastopnikov posameznih dežel), da sme v najem vzeti 60 milijonov, ker bo s temi podprt trdneje na noge stopil v Berolinu. Delegaciji sta privolile in Avstrija je bila više zadolžena za 60 milijonov.

S tem zagotovilom se podá grof Andraž k shodu v Berolin, kjer se je določila usoda Turčije.

Mnogo se je tam govorilo, a slednjič je vendar obveljala beseda Rusije, in pogodbe mirú, sklenjenega v Sv. Štefanu med Rusijo in Turčijo, so se po večjem potrdile. Določeno je bilo, da Rusija od Armenije dobi skoro vse ono, kar je Turčiji z orožjem vzela, v Evropi pa Besarabijo ob Črnem morju, ktera je do tja bila rumunska, Rumunija pa od Bolgarije Dobružo t. j.

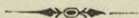
zemljo ob spodnji Donavi, da torej ta reka ne teče nikjer več preko turških bregov. Angležem je bil pripoznan v Srednjem morju lepi otok Ciper, kjer imajo zdaj vseskozi lepe in trdne postaje: otok so Angleži brž zasedli. Nemčija ni dobila ničesar, ker ničesar ni zahtevala, istotako Laška in Francoska.

Kaj pa Avstrija? No, tej ste bili pripoznani deželi Bosna in Hercegovina pod tem pogojem, da si jih pridobi z orožjem in ukroti Turke. Vlada turška se je zavezala, da bo svoje redne vojake umaknila iz vseh teh zanjo izgubljenih krajev in se avstrijski armadi ne bo ustavljala. To se pravi po domače, da ona se ne bo vojskovala z Avstrijo; mohamedanskim četam pa, ki bi se ustavljale avstrijskim vojakom, ne bode dajala ne pomoči ne potuhe; sama jih pa tudi ne bo uganjala, marveč prepustila jih avstrijski armadi, naj jih ona kroti, kakor vé in zna; sploh ona noče biti nikakor odgovorna za upor.

Po tej določbi je torej Avstrija dobila nalogo žandarja, ki ima v Bosni in Hercegovini napraviti red; da ima deželo, ko jo zasede tudi obdržati zase, ni bilo popolnoma določeno, a to se ume samo po sebi, ker Avstrija vendar ne bo tlake delala za Turčijo. Rusija bi jej pri tem le toliko šla na roko, da svoje armade ne vzame nazaj, marveč ostane v Rumeliji blizu glavnega

mesta Carigrada, dokler ne bi Turčija izpolnila vsega, k čemur se je zavezala. Vse druge evropske oblasti ostanejo mirne in le od daleč gledajo, kako bo Avstrija zasedla Bosno in Hercegovino s svojo armado.

Grof Andraž je bil prej nekoč rekel, da z dvema polkoma si upa prehoditi vso Bosno. Kako grozno se je motil, pričajo naslednje dogodbe.



Avstrijska armada gre v Bosno in Hercegovino.

Iz prejšnjih dogodeb je razvidno, kako se je dal naš državni minister grof Andraž siliti k temu, kar bi bila Avstrija morala že sprva storiti, namreč k zasedbi Bosne in Hercegovine, katero bi bila prej izvršila lažje in ceneje. Avstrijska politika nikakor ni prijazna Slovanom — zato, ker se jih boji, čeravno so cesarstvo večkrat rešili iz hudih zadreg in so vzlasti avstrijski Slovani svojemu cesarju vdani z dušo in telesom. Nezaupljivost do njih je torej velika krivica.

Še predno se je grof Andraž vrnil z Berlinom, bilo je nagloma na noge spravljenih več vojaških divizij ali oddelkov. Vojna tromba je klicala v orožje ljudi vseh stanov, morali so pustiti svoj posel, žene, otroke, neveste, stariše in izpolniti svojo dolžnost do domovine, do cesarja. Po vsem cesarstvu je bilo živahno gibanje, pa tudi bridke ločitve, pri katerih se je prelilo

mного solz. Nobeden ni vedel, bo li prišel še nazaj in kaj ga čaka med divjimi Turki. Akoravno so naši vojaki težko šli z doma, šli so vendar navdušeni — vzlasti slovenski, ker so šli nad Turka, ki je bil njih prednikom storil že toliko žalega.

Marsikteri je šel s težkim srcem, ker je ostavil doma ženo in otroke ne vedoč, kako se jim bo godilo med tem, ko bo on v Bosni sukal orožje. Za podporo takih zapuščenih so se pak združili drugi, ki so nabirali denar zanje; to je olajšalo vojaku srce, ker je vedel, da njegova rodovina ne bo zapuščena, torej je imel v vojski tudi več poguma.

Sredi meseca junija se je spravljalav avstrijska armada skup in zbirala ob bosenski in hercegovski meji. Ko je bil 13. julija kongres v Berolinu končan, so bile naše čete že povsod ob meji nastavljene in čakale le še povelja, da jih prestopijo.

„Zakaj toliko priprav in takih vojnih moči, ko je grof Andraž rekel, da z dvema polkoma lahko prehodi vso Bosno?“ — tako bo morda kdo prašal.

A le tiho! Grof Andraž je brž zvedel, da je Turčija — vkljub pogodbi v Berolinu — skrivaj nahujskala mohamedane zoper avstrijsko armado in da je teh sila veliko povsod, posebno

po trdnjavah, ktere hočejo braniti do zadnjega, ter da so z orožjem dobro preskrbljeni. Turčija nikdar še ni držala kristjanu dane besede, to je spoznal slednjič tudi Andraž, zato je namesto dveh polkov spravil na noge blizo 120.000 mož. Ukrenjeno pa je bilo še tako, da če bi ti ne ugnali Turkov, pride jim na pomoč še toliko ali več.

Za glavnega poveljnika je dal cesar tej armadi generala Filipoviča, vrlega vojaka in vojskovodjo; to je storil zato, ker je Filipovič sam Slovan in najboljše ve, kako gre ravnati s Slovani, to je: pomiriti Bosno in Hercegovino in ugnati turške upornike, tako da bi se ne prelilo preveč krvi, marveč se pridobila srca prebivalcev bolj z lepo kakor z grdo. Razen tega je imel desno krilo, ki naj gre v Hercegovino, komandirati Jovanovič, levo, ki se je napotilo ob iztočni strani v Bosno, general Szapary. Slovenskih vojakov je bilo največ v središču pod poveljstvom vojvode Virtembergga, pa tudi pri Jovanovičevem oddelku jih je bilo mnogo. Szapary je imel največ Ogrov.

Predno so naši vojaki prestopili meje, razglasil je Filipovič sledeči oklic do prebivalcev Bosne in Hercegovine:

„Armade avstrijskega cesarja prestopajo meje Vaše zemlje. A ne prihajajo Vam sovražno,

da bi prisvojile si deželo s silo, marveč prijateljsko, da store konec zlú, ki ga že mnogo let trpi ne samo Bosna in Hercegovina, nego tudi sosednje avstrijske dežele. Cesar je spoznal z žalostjo, da je boj prebivalcev med sabo razdejal to lepo deželo, da vse hira in se je naselilo uboštvo po mestih in vaseh . . . Cesar tega ni mogel dalje gledati in ker Vaš (turški) car ni v stanu tukaj pomagati, obrnile so se oči evropskih držav na Vas in skupno sklenile, da Vam Avstrija pripomore do miru in blagostanja, česar nimate že tako dolgo. Vaš sultan se je udal in izročil Vas brambi cesarja avstrijskega, svojega mogočnega prijatelja. Zato pride k Vam Njegova armada, a ne prinaša Vam vojske, prinaša Vam mir. Orožje naše branilo bo vsacega, zatiralo ne bo nobenega. Naš cesar ukazuje, da imajo vsi sinovi te dežele po zakonu jednako pravico, da se vsem varuje življenje, vera in premoženje. Stari zakoni veljajo, dokler ne bo novih. Preminjali se ne bodo svojevoljno. Vaših šeg in navad se ne bodo nihče dotaknil, dokler se ne bode tehtno pretreslo, kaj je novega treba. Dohodki dežele se bodo rabili le za njene potrebe, zaostali davki ne bodo se iztirjevali. Naše armade ne bodo strašile dežele, prebivalcem nič žalega storile, česar bodo potrebovale od njih, plačevale bodo vse v gotovini.

Cesarju našemu so znane Vaše tuge, zato želi Vam boljše sreče . . . Zaupajte staroslavni

zastavi avstrijski in sprejemajte naše vojake kakor prijatelje in poprimite se zopet svojega dela.“

Te besede Filipovičeve so bile gotovo lepe, a mohamedanov so se vendar prijele malo, kakor dobri sveti evropskih oblasti poprej turške vlade.

Zakaj pa so imeli Turki za vse to tako gluha ušesa?

Turek je vsak jednak, naj bo bogat ali revež, v visoki službi ali priprost delavec — vsak sovraži drugoverca in misli, da je boljša stvar od njega, vsi drugi pa so le zato na svetu, da delajo njemu tlako in ga redé. Njih sveto pismo, koran, jim celo ukazuje, da ne smejo vtakniti meča v nožnice, dokler niso ljudi druge vere poklali ali pa spreobrnili k svoji veri. To — seveda — zdaj ni več mogoče, ker je mohamedanov v Evropi premalo, a drugih ljudi preveč, zato so se potuhnili; a če bi mogli, razsajali bi po Evropi zopet tako, kakor so nekdaj, kar pomnijo posebno slovenske dežele.

To velja sploh, a zdaj je bilo še nekaj posebnega.

Turški duhovniki so bili našuntali mohamedane proti „švabom“ (tako imenujejo vsacega, ki pride k njim od severa, posebno iz Avstrije), in med šuntarji je bil posebno nek človek, z imenom „Hadži Loja“. Ker je ta človek pozneje tako slovel, hočem čitatelje seznaniti ž njim.

Rodil se je v Sarajevu in skonca ni bil nič posebnega, ker se tudi ni učil ničesar. Pozneje še-le se je učil toliko brati, da se je mogel naučiti na pamet nekoliko molitev (sur) iz korana, potem je napravil šolo in učil tega, kar je znal, tudi otroke. Pozneje se mu je posrečilo, po dobrotnikih dobiti toliko denarja, da je mogel potovati v Meko k grobu preroka Mohameda. Od tod je dobil ime „hadži“, to je „romar“ in je užival pri mohamedanih veliko spoštovanje; veljal je več nego najvišji turški uradniki, tako da je delal že turški vladi sami preglavice. Ko se je avstrijska armada bližala mejam bosenskim, šuntal je najhuje proti nji mohamedane, spravil je veliko čet na noge in denar nabiral od prebivalcev s silo, vzlasti od kristjanov. Pri bitvah ni bil nikdar spredej ker je bil strahopeten. Turški poveljnik v Sarajevu, paša Fazli, se je bal imeti zavaljo njega sitnosti, zato bi ga bil rad dal pod ključ ali poslal v Carigrad; a zviti lisjak je to zvedel in zbežal v hribe, kjer je dalje nabiral čete zoper Avstrijce. Ko je pa videl, da vse čete nič ne opravijo, marveč jih avstrijska krdela povsod tepó, ubogal je ter se podal v konak (hišo) poveljnika v Sarajevu na odgovor, a na stopnicah se mu je sprožila puška in ranil se je precej hudo v nogo. Po tej nesreči je zopet zasedel konja in pobegnil.

Vojni načrt Filipovičev je bil: na več krajih prodreti v Bosno in Hercegovino, potrebiti upornike v deželi in zasesti glavna mesta. Bosenska armada pod poveljstvom Filipoviča samega je imela pot proti Sarajevu, hercegovska pod poveljstvom Jovanoviča proti Mostaru.

Dne 29. julija 1878 so se pomaknile vse naše trume čez mejo.

Oddelek Filipovičev je prestopil Savo pri Brodu, kristjani so ga slovesno sprejeli, mohamedani pa gledali postrani; vendar si niso upali upirati se z orožjem. Skušali so izročiti le nek pismen ugovor (protest) turške vlade, ktere ga pa Filipovič ni hotel vsprejeti. Ta oddelek je bil namenjen ob reki Bosni proti Sarajevu, levo krilo njegovo pod poveljstvom Szaparijevim imelo je potrebiti vso vzhodno Bosno ob Srbiji, polastiti se trdnjav in združiti se s Filipovičem in drugimi v Sarajevu. Pri tem oddelku je bilo največ ogerskih polkov, le malo pa slovenskih vojakov.

Drugi oddelek pod poveljstvom princa Virtembergga je šel v Bosno pri Gradiški. Prehod se je tudi tukaj mirno izvršil. Nadvojvoda Janez Salvator je zasedel brž turško Gradiško (Berbir), iz ktere se je turška posadka umaknila.

Ker je Bosna za nas jako važna postala in hodi mnogo ljudi dol, bo morda vstreženo,

če pridam površen popis imenom večjih krajev, preko katerih je šla ali jih zasedla naša armada.

Turška Gradiška stoji ob iztoku Vrbasa v Savo, pa je prav slabo, zanemarjeno mesto z lesenimi hišami na koleh, ker Sava večkrat iz bregov stopa. Prebivalcev je okoli 2000, nad polovico mohamedanov. Trgovina je še precej živahna, ker od tod vodi glavna cesta proti Banjiluki in dalje proti Sarajevu. Nad mestom je trdnjava, ki pa je v slabem stanu. Pozidal jo je maršal Lavdon, ko jo je 9. julija 1789 vzel po 20 dni trajajočem obleganji.

Pri oddelku, ki je tu šel čez mejo in napotil se proti Banjiluki, je bilo več slovanskih polkov, med njimi tudi kranjski polk Kuhn št. 17.

Iz Dalmacije se je bil Jovanovič napotil v Hercegovino proti Mostaru; tudi pri njem je bilo več vojakov Slovencev, lovska bataljona št. 7 in 19, razen tega obilo pri drugih oddelkih.

Predno nadaljujemo, opišemo naj nekoliko trpljenje in težave, ktere so naši vojaki imeli koj iz začetka. Bosna ni dežela z dobrimi, trdimi in širokimi cestami, mesta in sela so redka in ob naši meji obljudena po večjem z mohamedani, ki so bili naši vojni vsaj v srcu sovražni in pred katerimi je bilo treba vedno biti na straži. Po ustaji zadnjih let je bilo mnogo krajev razdejanih in požganih, tako so se morali naši

vojaki že pripraviti na to, da bo treba ob vsakem vremenu prenočevati pod milim nebom. Že same na sebi slabe ceste je bilo razmočilo še deževno vreme zadnjih dni tako, da niso skoro bile za živino in vozove, povsod so morali iti pred njimi pijonirji, da so jih popravljali, kajti kar ni razdejalabo slabo vreme, razdejali so turški uporniki, ki so tudi posamezne čete kmalu nadlegovali. Kristjani so jih bili pač povsod veseli in pomagali jim, kolikor so vedeli in znali, ali ti jim niso mogli toliko koristiti, kolikor so jim mogli mohamedani škodovati, ker so se njih čete čimdalje bolj množile.

Prvi so skusili krutost mohamedanov madjarski huzarji, torej sinovi istega naroda, ki se je tako očitno bratil s Turki.

Filipovič se je namreč pomikal ob reki Bosni proti Sarajevu. Ob cesti ste najprvo dve mestici, Magljaj in Žepče. Prvo ima le par sto mohamedanskih prebivalcev. V zgodovini je znano zato, ker je l. 1679 tudi princ Evgen Savojski naletel na upor in je moral mestece s silo vzeti ter tu nekoliko časa ostati. Žepče je kakih 5 ur dalje ob isti reki in ima okoli 2500 prebivalcev, večjidel mohamedanov. Ob teh mestih je v avstrijski vojski tekla prva kri po mohamedanskem izdajstvu.

Prve čete Filipovičevega oddelka so bile prišle blizu do Magljaja. Tu se izve, da se v drugem mestu, v Žepči, zbirajo uporniki, da bi zastavili našim pot. Razkropit jih pošlje poveljnik prvih čet naprej 130 huzarjev, misleč si, da se jih bodo uporniki ustrašili in takoj popihali. Ko ta oddelek huzarjev pride v Magljaj, ga prebivalci vsaj na videz prijazno sprejmo, huzarji gredo naprej, za njimi pride častnik, ki je imel pripravljati pot z denarjem, t. j. nakupovati živeža, in je imel pri sebi 40.000 kron. Po odhodu huzarjev ga Turki zgrabijo, grozovito umore in se polaste denarja.

Huzarji v tem previdno jahajo naprej po cesti ob Bosni, a ko se približajo Žepču, zagrome streli na-nje od vseh strani in pri tej priči jih nekaj pade s konj. Branijo se še s svojimi karabinarji, a ker vidijo da je prazno delo, odjahajo nazaj proti Magljaju naznanit to, kar se jim je zgodilo.

A tudi tukaj se je vse spremenilo. Tolo-
vajski prebivalci, ki so jih bili prej tako prijazno sprejeli, so bili zdaj zagrabili in zapažili cesto in ko se krdelo približa, ga sprejme strel iz vseh hiš, gričev, iz vsakega kota. Zadeti ljudje in konji padejo, strašna zmešnjava nastane. Premišljevanja tu ni nobenega, vsak trenutek pade kateri in če bi se obotavljali, ne uide nobeden. Pogumni huzarji predero zagraje ter streljaje in

sekaje krog sebe dirjajo kar morejo skozi sovražno mestece proti Drventu k svojemu oddelku nazaj. Do smrti utrujeni prijahajo tja, kolikor jih je še ostalo, nekaj čez 60 mož, drugi so mrtvi ali pa so se kam zatekli.

Vse peni jeze, ko se izve ta zavrati napad. Nemudoma ukaže Filipovič odriniti proti tolovajskemu mestu in maščevati pomorjene huzarje. Ko pa naši dospejo tja, ne najdejo nobenega prebivalca doma, vsi so bili pobegnili. Najdejo pa več strašno razmesarjenih trupel naših, brez glav — da se ni moglo spoznati, kdo so bili. Toda kaj so družega, kakor pomorjeni huzarji, katerih je slednjič 50 manjkalo!

Lahko je misliti, kak srd popade naše! Brž se razkrope in love pobegle prebivalce; tiste, pri katerih se najde kaj, kar je bila lastnina huzarjev, zadene sodba nagle smrti po krogli; med takimi, ki so bili ustreljeni, bil je celo siv starec, ker je imel na sebi čevelj ubitega huzarja. Vseh trupel niso našli, veliko so jih bili Turčini pometali v reko Bosno. Mestu je naložil Filipovič vrh tega še kazni 50.000 gld., ktere so imeli plačati prebivalci do konca meseca, in jim je zažugal, da če zadnji dan globa ne bo plačana, izgnal jih bo vse, njih posestva pa prodal. Tako je bilo prav! Vendar jim je pozneje spregledal to kazen, zakaj, se ne ve.

Ko so na ta način ukrotili izdajski Magljaj, napotili so se ob reki Bosni dalje proti Žepču, a z večjo previdnostjo, kakor prvikrat. Pot ta je bila težavna, cesta tako slaba in po upornikih pokvarjena, da so si jo morali sproti popravljati in delati. Vreme je bilo slabo, tudi so jim Turčini vso pot nagajali — tako da so morali naši vselej potrebiti goščavo in višine ob cesti, predno je mogla glavna četa naprej.

Pri Žepču so jih uporniki ustavili. Boj je trajal več ur, a poslednjič je hrabrost naših zmaga divjost Turčinov, ko so zapeli naši izvrstni (Uhacijevi) topovi. Turki so bili dobro oboroženi, to je bil dokaz, da se ne upirajo sami po sebi, marveč dobivajo skrivaj izdatne podpore od turške vlade. Res so v Žepču med drugimi vjeli naši tudi čez 400 mož pravih turških vojakov; izgovarjali so se pač, da so jih uporniki k vojski prisilili, a kdo jim bo to verjel? Vender so jim prizanesli in jih odgnali kot vjetnike v Avstrijo; z drugimi pa so ostreje ravnali. — Turka je tu veliko padlo, nekaj ga pa ubežalo, a tudi med našimi je kosila smrt in mnogo jih je bilo ranjenih.

Po tej večji praski je Filipovič pustil posadko v mestu, razen tega se je zavarovala cesta, da sta se živež in streljivo vozila za armado po nji. Povsod so se tudi napravljale vojne pošte in napeljeval telegraf.

Filipovič je bil sklenil, tepene upornike nemudoma poditi, da ne bi imeli časa zbirati se; hotel je pa tudi rojstni dan našega cesarja slovesno obhajati v glavnem mestu Bosne, v Sarajevu; zato je ukazal: Naprej proti Zenici!

Predno pa s svojim oddelkom tja pride, hočemo se ozreti po drugem bojišču.

Oddelek vojvode Virtemberga, pri katerem je bil kranjski polk Kuhnov, se je napotil proti Travniku. Tudi on je prestopil Savo 29. julija in potem koračil naprej ob reki Vrbasu. Trpel je zelo vsled vročine, dežja in slabih potov.

Prvo mesto ob poti je Banjaluka. Tukaj ni bilo nobenega boja, prebivalci so jim prišli naproti jih pozdravit in kranjski polk je bil prvi, ki je 31. julija stopil v mesto, za njim Hrvatje in Dalmatinci. Zjutraj ob treh so pa že odrinili naprej, le Dalmatinci so ostali za posadko.

Pri tej priliki si oglejmo mesto natančneje.

Banjaluka stoji ob reki Vrbasu tam, kjer se stekate Vrbanja in Crkvina vanj. Vrbas jo deli v dva dela, večji in starejši je ob levem bregu. Zavaljo mnogih visokih in tanjkih minaretov (stolpov turških mošej ali cerkev) in košatih dreves je mesto videti lepo. Trgovina je tu od nekdaj živahna, posebno z žitom, ktereга se v rodovitni dolini obilo pridelala, s tobakom, konji in prašiči. Prebivalcev je imelo mesto okoli

20.000, med njimi 16.000 mohamedanov, 2500 pravoslavnih Grkov in 1500 katoličanov. Grki imajo eno cerkev, katoličani tudi eno, razen tega je samostan Trapistov s cerkvijo, samostan Usmljenih sester, ki imajo katoliško dekliško šolo, mohamedanska in srbska šola. Mohamedani imajo več cerkev, med njimi ena najlepših v Bosni je Feradjeva, ki je zgodovinsko imenitna. Kako je bila zidana je posebno mikavno za Slovence.

Turški paša Ferad je l. 1576 ob Radoniji na Hrvaškem potolkel avstrijsko armado, kateri je poveljeval general grof Ebenhard Auersperg. Tega so Turki v vojski ubili po hudi brambi, njegovega sina Engelberta pa živega vjeli. Za tega je zahteval Ferad-paša odkupnine toliko, kolikor bo stala lepa mošeja, ki se bo imenovala po njem — Feradu. Da bi mladega grofa rešila turške sužnosti ali grozne smrti, privolila je grofova rodovina v to, in tako se je zidala ena najlepših turških cerkev v Bosni na stroške kranjskih grofov Auerspergov. Zaradi tega je želeti, da bi zdaj, ko je dežela naša, ta krasni hram postal katoliška cerkev.

Mesto je skoro na uro daljave raztegnjeno, ob njem so bile že večkrat bitve, tako l. 1527 in 1688 med Turki in Avstrijci. Najhujša je bila 4. avgusta 1737, v kateri so bili Avstrijci potolčeni, 1000 jih je ostalo mrtvih, drugi so se rešili

ponoči in bežali v Gradiško, od tod pa prepeljali se v Slavonijo. Torej je zemlja bila tu že veliko krščanske krvi.

Tudi zdaj ni bilo brez boja tukaj, ker so Turčini pozneje napadli našo posadko. Zdaj pa idimo za našo armado, ki se od tod pomika naprej proti Jajcu.

Do 4. avgusta niso naši na svojem potu naleteli na upor, Turčini so se jim povsod umikali. Šele ponoči med 4. in 5. avgustom, ko so si napravili pred Varcarevem pod milim nebom šotor, slišali so se streli na naše prednje straže, ki pa niso storili nobene škode, ker so Turčini merili preslabo. Zjutraj so jih razpodili naši topovi.

Vse huje je bilo pri Varcarevu. To mestece ima 2200 prebivalcev, mohamedanov je nekoliko čez polovico, drugi so katoličani in pravoslavni. Kupčije je največ z žitom.

Tukaj so se uprli Turčini in bilo je trdo-vratno streljanje. Vender naši niso izgubili mnogo. Od kranjskega polka je padel tukaj prvi častnik, nadlajtenant Doxat, iz Postojne doma, zadet po sovražni krogli. Morda bi bilo še huje, a naši šrapneli (krogle iz topov, ki imajo v sebi še čez 100 drugih in smodnika, ter se razpočijo nad glavami sovražnikov, da ti padajo ko snopi) so jih razgnali in Varcarevo je bilo kmalu zasedeno po naših.

V tem boju je tudi ta oddelek skusil, kaka zver je Turčin. Mrtve in ranjene so strašno razmesarili; kdor jim je živ prišel v pest, zaklali so ga in razsekali. Če je kdo zaostal, brž so planili po njem in ga pobili. Taka grozovitost je naše silno razkačila, o pardonu v boju ni bilo več govorjenja. Pri prestopu meje jim je bilo pač strogo ukazano, lepo ravnati z vjetimi, z ranjenci pa tako, kakor s svojimi; to se je godilo, a ko so naši poveljniki sami videli, kako Turčini dobro povračajo z najhujšim, bilo je prizanesljivosti konec in razglašena je bila nagla sodba. In to je bilo potrebno, ker z lepo se s tem rodом ne opravi ničesar. Ostrost je ostrašila divjake in zakotnih napadov je bilo odslej manj.

Daljna pot je bila težavna za noge, a na sovražnika niso več naleteli, ker je povsod bežal. Vedelo pa se je, da se bo ustavil pri Jajcu, torej je bilo tam pričakovati srditega boja. To mesto je važno, ker zapira pot proti Travniku.

Zjutraj 7. avgusta so dospeli do Jajca. Po krščanskih Bošnjakih zvedo, da je Turkov v mestu in krog njega dobro vtaborenih blizu 10.000, naših pa je bilo došlo tja komaj 4000 mož. A kdo ima strah? Nihče ne! Brž se pripravljajo za boj; ker po slabih potih in stezah konji ne morejo vleči težkih topov na prave

prostore, vlečejo jih ljudje in voli; težko je šlo, a šlo je. Turki so pričeli boj ki je trajal celih 9 ur.

O tem srditem boju piše kranjski častnik tako-le:

„Čeravno nas je bilo polovico manj ko sovražnika, nismo se ustrašili. „Le naprej, nazaj ne!“ je donelo navdušeno iz vseh grl in tako se lotimo vruga ob devetih zjutraj. Razprostremo se na 3000 korakov, štirje topovi začno pljuvati smrt sovražniku in tudi pok naših pušk traja do pol sedmih zvečer. Turški uporniki, katerim se je bilo pridružilo tudi 300 mož prave turške vojske, so nas hoteli zajeti od strani in zagnati v jezero poleg mesta. To pa smo v pravem času zapazili in jih prehiteli, prijeli jih od zadej in od strani s tako silo, da so tekli kar so mogli; med potjo jih je mnogo obležalo, ker so dobili svinca v život. Pobili smo jih 350, čez 600 pa našli še ranjenih. Še več so jih bežeči Turčini vzeli seboj. Naših je bilo mrtvih le 20, ranjenih pa 95. Kransjki fantje so se bojevali kakor levi; pogosto je bilo slišati: „rajši sem mrtev, kakor da se umaknem.“ Naš poveljnik, vojvoda Virtemberg, je rekel: „Sedemnajstemu pešpolku (Kuhnovemu) se imam zahvaliti, da nismo plavali po jezeru in pili njegove vode.“ — Seveda so se enako hrabro obnašali tudi drugi in konec

je bil ta, da smo zvečer vzeli trdnjavo in vjeli vse, kar je bilo v nji in ni ubežalo prej. Med vjetimi so bili trije bataljoni redne turške vojne, kar je znamenje, da se Turčija ne more ali noče držati berolinske pogodbe in podpira upor ne le z orožjem, marveč tudi z ljudmi. V trdnjavi je bilo mnogo streljiva, zajeli smo 4 topove in 3 turške zastave.“

Temu popisu bitve ob Jajcu pridamo še popis mesta in njegovih imenitnosti.

Mesto Jajce ima svoje ime najbrž od tod, ker je zidano na griču podobnem jajcu, ob levem bregu reke Vrbas. Prebivalcev ima okoli 3500, med njimi je 300 mohamedanskih rodovin, vsi drugi so katoličani, prvi bivajo v trdnjavi, drugi zunaj nje po predmestjih. Mesto je po naravi jako lepo in ima sredi celo slap, ki pada v reko Vrbas. Lepa je tudi okolica njegova. Zidali so ga v začetku 15. stoletja Lahi, ko je bil še Hrvoja veliki vojvoda Bosne, in obdali so ga z zidovjem. Zadnji kralj Tomaževič ga je še huje utrdil, in takrat je bilo mesto celo stolica kraljev.

Leta 1463 se je Jajce zlepa vdalo sultanu Mehmedu, pa kralj Matija Korvin (kralj Matjaž) ga je še isto leto zopet vzel Turkom, in še le l. 1527 je prišlo popolnoma v turško oblast. Pozneje je zemlja okrog mesta pila obilo krvi, posebno ko so bili Ogri in Hrvatje tam gospodarji.

Katoličanom je to mesto posebno znamenito še radi tega, ker je tam živel in umrl evangelist sv. Luka. Truplo njegovo so takrat, ko so Turki vzeli mesto, frančiškani prenesli v Benetke, kjer zdaj počiva.

Drugih imenitnosti Jajce nima, zato se ne mudimo dalje v njem. Bilo je mesto zanemarjeno, kakor vsako turško, ker Turek za snažnost ničesar ne stori, kristjan pa tudi ne mara delati za Turka, če k temu ni prisiljen. Če bo pa Bosna ostala naša, bo gotovo to mesto najlepših eno, ker ima poleg sebe jako lepo jezero.

Mestece smo si ogledali, idimo dalje za brigado, ki se je, pustivši tu posadko, napotila proti Travniku.

Zavoljo dosedanjega upora, in ker je tudi mnogo Turkov ušlo naprej, bilo se je bati hudega upora v Travniku, ki je najmočnejša trdnjava v Bosni in kjer so Turki že v začetku ustaje v Bosni in Hercegovini kupičili ljudi in orožje.

Travnik je v ozki dolini ob reki Lašvi naslonjen na goro Vlašić, eno najvišjih v Bosni in ima okoli 16.000 prebivalcev, po veliki večini mohamedanov, potem katoličanov, Grkov (starovercev), židov, ciganov. Trdnjava, po kralju Tvrdku II. zidana, je še močna, tudi je tam

vojašnic za najmanj 4000 mož. Prebivalci stanujejo večidel zunaj trdnjavskega obzidja v štirih predmestjih.

Ta trdnjava je bila v prejšnjih časih skala, ob kateri si je bilo lahko razbiti zobe in glavo. A zdaj, ko je imela naša armada tako dobre Uhacijeve topove, so Turčini spoznali, da je moč oškropiti iz Gučanske in Bukoviške gore vso trdnjavo, zato so se premislili ter odšli — in naši so dne 11. avgusta to mesto dobili brez vsakega boja. Turčini so bili po krvavih skušnjah izgubili ves pogum. Videli so, da sebi nasproti nimajo bojazljivcev, marveč pogumne in dobro izurjene vojake; največji strah so imeli pa pred „Uhacijevci“, ki so jim toliko ljudi pobili, „le brez tistih cevi — so kričali našim čez grape — pridite k nam, pokazali vam bomo že, po čem je kri!“ Te cevi pa so našim bile dobre, brez njih bi jih bilo veliko več padlo, ker so bili skonca proti sovražniku skoro povsod v manjšini.

Ko je bilo mesto vzeto, ostal je kranjski polk v njem za posadko, drugi polki pa so šli naprej proti Sarajevu.

Najslabše se je godilo oddelku Szaparyjevemu. Ta je od Doboja, mesteca ob Bosni, v katerem je imel l. 1697. princ Evgen Savojski svoj tabor, ukrenil ob vodi Spreče preko Grača-

nice in Dolnje Tuzle proti Zvorniku, da bi vsa ta mesta vzel in zasedel ter od srbske strani prišel v Sarajevo. A to je bila žalostna pot. Strašno so trpeli vojaki po hudem vremenu, slabih potih, največ pa po Turkih, ki so ta oddelek najhuje napadali. Zavoljo vednega deževanja niso mogli dohajati jih vozovi z živežem in streljivom po razmočenih cestah in tako so imeli ti vojaki, po večjem Ogri, res pravi križev pot. Ta brigada je bila premajhna, kar so Turki kmalu spoznali, in po prvih srečnih napadih so dobili tak pogum, da so od vseh krajev skupaj vreli in ustavljali naše, ki so se morali umikati nazaj do Doboja, zgubivši skoro deseti del vojakov. Le izvrstni Uhacijevi topovi so zabranjevali, da se jim ni godilo še huje. Uporniki, katerih je bilo tukaj največ, so jih gnali do Doboja in jih še tukaj 16. avgusta z vso silo napadli. Boj je bil hud, izguba na naši strani velika, padla sta celo dva majorja; a slednjič so se vendar Turčini morali umakniti hrabrosti naših. Tri dni pozneje so prišli Turki zopet nad njega, a so bili hudo tepeni, ker je med tem Szapary dobil pomoči. Zdaj se je mogel še le oddahneti po velikih težavah, ker mu je Filipovič še naprej pošiljal pomoči, kajti če bi bili Turki pregnali ga iz Doboja, bi bili lahko zaprli cesto od Broda do Magljaja in Filipoviča odrezali ter prišli mu

za hrbet. Izmed vseh oddelkov je imel Szaparyjev največ izgube.

Pustimo Szaparyja v Doboju, da se spočije in pripravi na novo pot proti Zvorniku, in poglejmo v Hercegovino.

Jovanovič je na svoji poti do Mostara našel le malo upora; samo 4 vojaki so bili ranjeni. Torej je zasedel že 7. avgusta to glavno mesto Hercegovine. Krščanski prebivalci so mu prišli veseli naproti in se podvrgli zastavi avstrijskega cesarja, Turčini pa so se potuhnili, ker si niso upali storiti ničesar. Več jih je pobegnilo proti močni trdnjavi Stolcu (Stolac), kjer so se mislili upreti.

Ta oddelek je imel nalogo vzeti vsa močnejša mesta in pobrati prebivalcem orožje, da bo dežela pomirjena. Jovanovič je torej brž poslal posamezne čete na razne kraje izpolnit ta posel. A odslej ni šlo več tako gladko, Turki so pokazali ostreje zobe, zato so tukaj naši vojaki hudo trpeli po vremenu in po sovražniku, kterega se je bilo premnogo nabralo po goratih krajih.

Najprej so vzeli Stolac. To mesto je 6 ur od Mostara in ima jako močno trdnjavo, ki je bila l. 1844 na novo dozidana. Prebivalcev šteje okoli 3600 mohamedanov in pravoslavcev.

Naj dobi na tem mestu prostor pismo slovenskega vojaka, lovca, ki popisuje nekoliko, kako se je tukaj godilo našim vojakom:

„Dne 5. avgusta se nas je zbralo pred Mostarom tri brigade in drugi dan smo pod poveljstvom Jovanovičevim korakali skoz mesto, kjer so nas kristjani sprejemali z navdušenimi živio-klici, Turki pa nas molče gledali prav grdo. Tukaj smo hodili dalje časa semtertja. 12. avgusta odrine bataljon „Este“, št. 12, proti Stolcu, da ga zasede, kar se tudi zgodi brez upora. Ali komaj je v trdnjavi, že ga obkoli veliko število Turčinov, tako da ne more nihče ven. Naši so v hudih stiskah, zmanjka jim vsega, šest dni trpé hudo žejo in lakoto; če ni kmalu pomoči, so pogubljeni vsi.“

„V tej sili se preobleče pogumen častniški namestnik, ki je znal dobro srbski, v Turka, opase si turško orožje, obrije glavo, vojaki ga spusté ponoči na vrvi čez zidovje in ko je na tleh, začne srbski peti in gre v šotor upornikov, da bi skoz njih rajde prišel v Mostar in naznanil Jovanoviču moč posadke v Stolcu. A Turki ga pridržé, čeravno ga ne spoznajo, in moral se je še bojevati proti nam. Vendar jim uide in pride k nam.“

„Ko general izve, v kaki zadregi je posadka v Stolcu, pošlje jej brž pomoči in mi odrinemo 16. avgusta proti Stolcu. Pri Domonoviču zadenemo ob sovražnika za klancem, a ko nas zagleda, beži. Turek teče širokih korakov

tako, da je ves pri tleh. Mi gremo za njim, a prehití nas noč in prenočiti nam je pod milim nebom. Zjutraj zgodaj nas pa napadejo Turčini z velikim krikom in bijemo se ves dan, 14 ur smo v ognji. Ne morem povedati, koliko krogel je frčalo čez in memo mene, a zadela me ni nobena. Ker smo bili dobro skriti, naših ni padlo več ko 3, 7 pa je bilo ranjenih. Od topničarjev, ki so nam bili za podporo in dobro pokali v Turke, je padel eden, 3 so bili ranjeni. Turkov je padlo okoli 100, pa so jih zmiraj seboj jemali. Tako smo na tem kraji ostali tri dni in čakali za nami prihajajoče brigade; ganiti se nismo mogli, ker nas je bilo premalo in so Turki streljali na vsakega, ki so ga zagledali. Bili smo v hudi zadregi in naš poveljnik je bil to naznanil brigadi; iz zadrege nas rešijo tirolski lovci. Ko jih Turki zagledajo, popuste svoj stan, a napadali so še ponoči vozove z živežem in streljivom, ki so šli za nami, in so jih nam nekaj vzeli. Mi zvemo to, jih primemo in razkropimo, vasi pak, v katerih se je to zgodilo, zažgemo, da gorijo kakor nekda Jeruzalemsko mesto; tako smo izgnali tolovaje ven. V tem boju je Tirolcev padlo 8, ranjenih je bilo okoli 50; padlih Turčinov nismo šteli.“

„Tako tepen je sovražnik bežal proti Stolcu, mi pa za njim. Doide nas 21. avgusta tudi bri-

gada, ki si je jednako nam morala šele pristreljati pot skozi sovražnika. Čeravno nas je bilo mnogo, vendar ne vem, kako bi se nam bilo godilo v boju, ker nam je šlo zelo trdo, če bi o važnem trenutku ne bil nam prišel katoliški župnik Mušič s krdelom kakih 3000 Hercegovcev na pomoč. Ta je prijel Turčine od zadej, njegovi junaki so se vrgli na nje kakor volkovi in kmalu so bili Turki razbiti; Mušiča se boje kakor vraga.“

„Posadka v Stolcu je bila odrešena, mi smo jej pripeljali živeža in streljiva ter ostali tam še do 25. avgusta, potem pa šli nazaj v Mostar. Na potu nas je vedno dež pral, mesec dni že nismo spali drugje, kakor pod milim nebom. Vendar naš pogum ni upadel, bomo že še pokazali obritim Turčinom, po čem je slovenska kri.“

„Naj dodam tukaj še dogodbo, ki se je zgodila dan potem, ko smo vzeli Mostar.“

„Stotnija lovcev gre iz mesta na vaje pod poveljstvom svojega stotnika. Dve uri zunaj mesta ustavi stotnika stara ženska, ki ga prosi, naj ne hodi dalje, ker je tu blizo skritih premnogo Turkov. Stotnik pa reče, da se jih ne boji, ter se pomika dalje. A naj bi bil ubogal jo, rešil bi bil življenje sebi in drugim. Komaj četrto ure dalje, namreč ob ovinku, plane velika

druhal nad nje, v trenutku so obkoljeni od vseh strani in v hipu leži 87 mož na tleh. Kdor more, se pobere in beži, gorje pa vjetim! Tolovaji jih zverinsko trpinčijo, živim režejo meso iz života, nosove, ušesa, slednjič glave in ude života, tako, da je groza popisati vse to. Stotnik je bil dobil brž tri krogle v život, a ker je še živ, ravna jo ž njim enako nečloveško, razmesarjenega trupla ni bilo več poznati. Poklanim pobero vse in razmesarjena telesa pusté naga na bojišču. Rešilo se je le okoli 30 mož, vsi drugi od te stotnije so storili na grozen način smrt. — Tudi naših lovcev so bili Turki vjeli in ravnali ž njimi še grozovitnejše.“

To pismo ob kratkem popisuje, s kakim zverinskim sovražnikom so se borili naši v Hercegovini in koliko so trpeli pri tem. Kmalu se je spoznalo, da ima, kakor Szapary, tudi Jovanovič premalo vojakov, torej so tudi njemu poslali pomoči iz Avstrije.

Da se ne bomo pozneje vračali na bojišče v Hercegovini, bodi tukaj na kratko povedano, kako je Jovanovič zasedel vso to deželo.

Pri Stolcu tepeni Turki so ušli na Črnogoro, kjer so jih Črnogorci vjeli, razorožili in zaprli. Pa še jih je bilo mnogo tam, dežela je gorata, torej so se lahko skrivali. Če ne bi bili našim pomagali krščanski ustajniki pod vodstvom

Mušiča, Babiča in drugih, ki so vse steze poznali, bi bilo potrebljenje Turkov še težje. Pri vsem tem je bilo še mnogo krvavih prask tuintam. Le to bodi rečeno, da je šlo težko naprej, vojaki so silno trpeli, a vender — šlo je, hrabri naši vojaki so prestali vreme in sovražnika.

Dne 28. avgusta se je brez boja podalo Nevesinje. To mestece, dobro vtrjeno ob potoku Drinovniku, ki se nedaleč od tod izliva v reko Neretvo ima 1200 večjidel mohamedanskih prebivalcev, na planjavi pa okoli 2500 kristjanov po vaseh. Mestece je imenitno, ker se je tukaj vnela prva ustaja v Hercegovini.

Nekoliko pozneje se je podalo tudi Trebinje, ko so uporniki že obupali, trdnjava Klobuk pa Črnogorcem.

Trebinje, v teh bojih glavno zavetje Turkov, ki so se tu branili proti ustajnikom in Črnogorcem, je trdnjava, zidana ob reki Trebinjšici in ima okoli 4000 prebivalcev mohamedanskih, katoliških in pravoslavnih. Kraj je lep in skoro južen, od dalmatinske meje do mesta je le kakih 6 ur.

Klobuk je majhna, a močna trdnjava ob cesti od Gačkega proti Trebinju, okoli nje se je že v bojih kristjanov s Turki prelilo obilo krvi. L. 1806 je vsled izdajstva padlo tukaj mnogo Rusov; vse so bili Turki neusmiljeno posabljali.

Ko so bila vsa važnejša zavetja Turčinov v naših rokah, pričelo se je razoroževanje prebivalcev, in začetkom oktobra je bila vsa Hercegovina toliko pomirjena, da se je mogel izpustiti velik del armade domov; ostale so le posadke po mestih in trdnjavah čez zimo.

Predno iz Hercegovine, o kateri smo s popisom dogodeb daleč naprej ušli, gremo nazaj k armadi Filipovičevi, oglasimo se še v Banjiluki.

To mesto, ki je bilo naše vojake 31. julija radostno vsprejelo, se je pozneje pokazalo tako kakor Magljaj. Turek je Turek, bodi si tu ali tam. Naši Dalmatinci in Istrijanci so bili tu ostali za posadko, v bolnišnici je bilo mnogo ranjenih in bolnih. Turki, čeravno so naše grdo gledali, so vendar bili mirni do 14. avgusta. Isti dan pa se jih privali od vseh strani toliko, da jih je bilo blizo 3000, ti napadejo našo posadko, ki še 1000 mož ni štela. Krvav boj je bil od jutra do ene ure popoldne. Našim je trdo šlo, povsod so se morali umikati po hrabri brambi nazaj in stisniti se slednjič v grad. Tembolj je pa divjala turška druhal; že se je bila navalila celo na bolnišnico, ker tej zverjadi ni nič svetega. Pogubljeni so naši, če ne pride pomoči.

Kar prileti šrapnelj iz naših topov in več Turkov leži na tleh; brž potem prileti še eden, za njim drug, tretji itd.; v minuti časa je polno

Turkov v krvi na tleh, strašno rujovenje, kakor divjih zverin, se čuje in še predno pride v mesto oddelek, ki je bil iz Gradiške na pomoč poklican, pobegnejo Turčini žugaje, da bodo že še vse poklali, ker jih bo drugič prišlo več. „Če bi ti psi le topov ne imeli — tako so škripali z zobmi — bi jih bili danes vse razsekali.“ — Tudi drugod so upili: „Pridi na nož, kavr, če imaš pogum, ti bom že čeva namotal nanj.“

Tako je bila posadka Banjeluke rešena, general Samec je dal ostro preiskati vse hiše po orožji in vstreliti 14 meščanov, katerim je bilo dokazano, da so bili pri napadu. Turki so se bili razkropili na vse strani, a vendar so se zopet zbirali okolo mesta. Toda ker je bila naša posadka pomnožena, niso si upali z novega napasti mesta, pač pa so zažgali ga na več krajih. Ogenj je bil hud, ker so hiše večjidel lesene, in se je bližal bolnišnici, tako da so morali naše bolnike in ranjence prenesti v vojašnico ter tam biti z njimi 4 dni. Še le, ko je bilo vse pogašeno, prenesli so jih nazaj v bolnišnico. Odslej je bilo vse mirno, noben Turek si ni upal več napasti mesta.

Zdaj gremo zopet za Filipovičem, ki se je bil napotil ob reki Bosni naravnost proti Sarajevu.

Od Žepča do Zenice je imel pač boje, a ne hudih. Turki so se povsod ustavljali, ker je bilo

le mogoče, vendar je prodril z majhnimi izgubami do Zenice, kjer je bil potem glavni stan.

Zenica je ob levem bregu reke Bosne in ima blizo 2600 mohamedanskih in pravoslavni prebivalcev, katoliških le 100. Tukaj je taboroval jeseni l. 1697 princ Evgen s svojo hrabro armado na poti proti Sarajevu. Torej je ta kraj znamenit zdaj po dveh vojskovodjih: princ Evghenu in Filipoviču.

Armada je šla od tod naprej, imela 15. avgusta hud boj s Turki pri Kakanji ter vrgla sovražnika po majhni izgubi proti Visoki nazaj. Kakanj je malovreden kraj, pač pa na njegovem pokopališču leži mož, ki je prvi vpeljal v Bosni obresti od denarja; zato vsak, kdor memo gre, vrže kamen na njegov grob.

Po boju pri tem kraju je gnal general Tegethof Turke proti Visoki, kjer jih je dobro našeškal ter pomaknil se naprej in zasedel višave.

Visoka ima 3200 prebivalcev, med njimi 2500 Mohamedanov, drugi so pravoslavni. Nekdaj je na hribu poleg mesta bil frančiškansk samostan, pa so ga Turki požgali. Od tod do Sarajeva je še 10 ur.

Turki so, spoznavši važnost tega kraja za Sarajevo, zasedli vse višave krog njega, toda vodje naših so to že naprej vedeli, torej so jim prišli za hrbet, pregnali jih z vseh vrhov in zasedli te sami s topovi. Tako je bila Visoka premagana in pot proti Sarajevu odprta.

Rad bi bil Filipovič našemu cesarju za god 18. avgusta poslal poročilo o vzetju Sarajeva, zato je pritiskal vedno naprej. Že 18. avgusta so se od vseh strani približali mestu, drugi dan jim je gosta megla pomagala, da so prišli brez boja vsak na svoje mesto, in potem se je pričelo streljanje na trdnjavo od vseh strani, tako da so turški topovi morali umolkneti. Naši pešci so na to od vseh krajev drli v mesto. Tu se je pa med njimi in prebivalci vnel jako hud boj. Iz vsake hiše, iz vsakega okna, iz vsake luknje so streljali na naše; besne turške ženske in celo ranjenci so streljali, bodli in sekali, otroci pa metali kamenje in druge reči po naših vojaki. To je trajalo do poldveh popoldne. Če bi bili naši vse povračali, kar se jim je zgodilo, koliko več turške krvi bi bilo teklo! Seveda pri tako divjem boju niso bile majhne izgube naših, a vendar v nobeni primeri s turškimi. Ubitih je bilo naših 56 mož, ranjenih 292. Turkov je padlo vsaj petkrat več. V trdnjavi so dobili 27 topov.

Dne 19. avgusta, torej dan pozneje, kakor je bilo skonca namenjeno, je dobil naš cesar od Filipoviča za god tole vezilo:

„Sarajevo je naše!“

Za to lepo in veliko vredno vezilo se je cesar brž zahvalil po telegrafu in izrekel svoje priznanje glavnemu poveljniku in vsej armadi.

To je bil praznik v Sarajevu, ko so obhajali cesarjev rojstni dan! Vsi kristjani, ki so bili prej v velikem strahu, da bi jih ne poklali Turki, oddahnili so se, privrelo je tudi brez števila ljudstva krščanskega iz okolice in vse je navdušeno klicalo:

„Bog živi našega cara Franca Jožefa!“

„Sarajevo je naše!“ Ta klic se je razlegal po vsem cesarstvu ter povsod vzbujal veselje, kajti ko je padla glava, morala je biti kmalu tudi vsa Bosna naša.

A z glavnim mestom ni bilo še vse pridobljeno. Uporna pošast imela je več glav, srednja jej je bila odsekana, druge pa so še zelo žive. Ob srbski meji, v kotu med Savo in Bosno, kjer je bil Szapary na Doboj nazaj potisnen, in v Krajini, pri Livnu, Bišću in Ključu je upornikov še vse mrgolelo, da, Filipovič je bil sam v nevarnosti, da bi mu ne prišli za hrbet. General Szapary mu je dan na dan poročal, kako ga Turki napadajo, skoro ga ni bilo dne, da bi bil imel mir; komaj jim je branil, da niso vzeli ceste ob Bosni. Zato mu je Filipovič brž poslal pomoči in tudi iz Broda mu je došlo več novih krdel. Do 4. septembra se je le branil in odbijal napade, kar je stalo veliko ljudi, ta dan pa je, ko je bil že dosti močan, zgrabil sam Turke, da bi jih popolnoma prepodil z desnega brega reke Bosne.

Boj se je začel upoludne in trajal do trde noči, pa ni bil končan, ker so bili Turki močno utrjeni. Drugi dan pa so jih naši vendar pregnali, da so se deloma razkropili, deloma pa umaknili za reko Sprečo. Naših je padlo 64, ranjenih je bilo 342 mož, 34 se jih je zgubilo, menda so prišli Turkom v pest.

Zdaj je Szapary udaril za njimi na vse kraje in njegove čete so deloma celo brez boja jemale trdnjavo za trdnjavo, mesto za mestom ter razoroževale prebivalce, ki so se radovoljno podajali. Kristjani so tudi tu sprejemali avstrijske vojake z veseljem. Tako so se podala mesta Bjelina, Gračanica, Dolenje Solí (Tuzla), Srebrenica, Zvornik in po hudem boju tudi Brčka ob Savi. Upornikov se je prijel strah, povsod so bežali, iz Zvornika jih je ušlo čez 1000 na Srbsko, kjer so jih srbski vojaki razorožili in pridržali.

Oglejmo si tudi tu imenovana mesta vsaj površno.

Bjelina je na Orlovem polju med Savo in Drino blizo naše meje in močna trdnjava proti Srbiji, ima okoli 6500 prebivalcev in zmiraj veliko vojaško posadko. V zadnji vojski so jo Srbi večkrat prijeli, a je niso mogli vzeti.

Gračanica je zidana ob bregu na obeh straneh vode Gračanice, ima 3500 večjidel mohamedanskih prebivalcev in dobre gorke toplice.

Dolnje Solí (turški Tuzla) so ob reki Jali, mesto ima 7500 prebivalcev, med njimi samo 50 krščanskih rodovin; kupčija je živahna z živino in žitom, posebno s soljo, ki se tu iz solnih studencev prideluje in za katero se na leto skupi do 30.000 gld. (Od tod ime „Solí“).

Srebrenica je v ozki dolini med visokimi hribi ob srbski meji, reka Križevica teče memo. Ima dva precej vtrjena grada in 2500 prebivalcev. Nekdaj je bil tukaj samostan frančiškanov, pa so ga Turki razdjali. Kraj je gorat, prideluje se veliko tobaka in zemlja ima v sebi obilo rude. (Od tod ime „Srebrenica“).

Zvornik, 8 ur od Srebrenice, je v dolini ob reki Drini tik srbske meje zelo raztegnjena trdnjava s 7500 prebivalcev. Zgornjo trdnjavo so bili l. 1688 vzeli Avstrijci, drugo leto pa zopet izgubili. Leta 1717 so bili tukaj Avstrijci po Turkih hudo tepeni, čez 3000 jih je umrlo junaške smrti, 300 vjetih pa je dal turški poveljnik paša Osman Čuprilić na kosce razsekati. — Letos so naši dobili tam še 48 topov.

Brčka je trgovsko mesto ob Savi tam, kjer teče vanjo reka Tinja in ima okolo 3000 prebivalcev razne vere. Trgovina je živahna, posebno s češpljami (slivami), ki gredo od tod po vsem svetu. Posavske ladje imajo tu postajo.

Tako je tudi general grof Szapary ugnal Turke povsod in proti koncu septembra je bila dežela med Bosno, Savo in Srbijo razorožena, turških upornikov nikjer več. Njegova divizija je imela največ trpeti in izgubila tudi največ ljudi. Ta kraj je namreč skoro vseskozi gorat, torej je bil za naše vojake težaven, Turkom pa ugoden, ker so jim ozke doline in visoki hribi dobro služili za zavetje.

Ko je imel Szapary ves ta obširni kot v svoji oblasti, napravil je zvezo med svojim in Filipovičevim oddelkom.

Filipovič med tem ni mirno sedel v Sarajevu. Ko so se bili prebivalci podvrgli našemu cesarju, sestavil je tudi tu, kakor povsod, mestne gosposke, da ostane vse v lepem redu. Ukrenil je, da izhaja vladni časnik v srbskem jeziku za poduk in izražanje želja narodovih. Pa tudi meč pravice je zasukal, to se je videlo skoro vsak dan, ko so tolovaji in morilci padali pod svinčem. Njegov oklic do prebivalcev je povdarjal, da je pred avstrijsko vlado enaka pravica vsakemu, bodi si mohamedan, kristjan, ali drugoverec. Preiskati je dal vse mesto zaradi orožja in tolovajev, ki so se skrivali celo po haremih (prostorih samo za turške ženske) in turških cerkvah, in kdor je bil zasačen z orožjem v roki, zapadel je smrti. Vse to je pomagalo, da je bilo

mesto kmalu v redu in pomirjeno; a še je bilo dosti dela na jugovzhodni strani Bosne, kjer so uporniki imeli še trdna gnezda Rogatico, Fojnico, Čajnico in Višegrad.

Rogatica ima čez 2000 zelo premožnih prebivalcev, okoli nje je veliko begov, ki so ljudem druge vere zelo sovražni, nestrpljivi.

Fojnica je jedino mesto v Bosni, kjer je katoličanov več ko mohamedanov; obojih skup je okoli 2500. Katoličanov je zato več, ker so delavci; tukaj se namreč koplje in topi železo, razen tega je mnogo košatih bukovih gozdov. Tukaj je tudi samostan frančiškanov z najstarejšo, najlepšo in najbogatejšo cerkvijo v vsej Bosni; v nji je celo krstni kamen iz srebra.

Čajnica ni posebne važnosti, ima komaj 1500 prebivalcev, in je ob cesti od Sarajeva proti Carigradu. Grki imajo tu božjo pot o Marijnih praznikih, mohamedani pa 400 let staro mošejo (cerkev) bega Sinana.

Najimenitnejši med tem je Višegrad. Nekdaj je bi'a tu močna trdnjava, zdaj ima pa mesto le še kakih 150 hiš in okoli 1800 prebivalcev. Znamenit je most čez Drino, zidan po begu Sokoloviču l. 1577, ki ima 13 obokov in je skoro 50 čevljev visok. Tukaj memo drži cesta od Sarajeva proti Carigradu.

Kakor se je pozneje pokazalo, bili so Turki povsod še dobro založeni z orožjem, lahko bi bili še nagajali in marsikteri izmed naših bi bil še padel, predno bi bili ugnani. Orožja in živeža jim torej ni manjkalo, pač pa poguma. Ko so videli, kako avstrijski orel jemlje mesto za mestom, kako se mu uklanja prebivalstvo, zgubili so zaupanje do svojega orožja in bežali povsod pred našimi četami. Tako so naši zasedli skoro brez boja vsa gori imenovana mesta, slednjič 4. oktobra tudi Višegrad; Turčini so bili pobegnili od tod s tako naglico, da še svojega šotora niso sabo vzeli. Vse je ostalo našim, plen je bil velik.

V tem času so vjeli naši v nekem selu blizu Sarajeva tudi glavo mohamedanskega upora, znamenitega „hadži“ Loja, ki se je bil s strelom ranil v nogo; ker je zanemarjal rano, postajala je vedno huja in ko je našim v pest prišel, so zdravniki pregledavši jo izrekli, da če hoče ostati pri življenju, morajo mu nogo odžagati. V to pa Loja ni privolil, ker ima Turek vero, da v Mohamedov paradiž more priti le z vsemi udi; zato je tudi on rekel, da rajše umrje cel, nego da bi živel brez noge. Prišel je brž v sodnijsko preiskavo, ljudje so mislili, da bo kmalu visel na vislicah ali pa vsaj s svinčenko poslan Mohamedu, a motili so se. Čeravno so na-

tančno pozvedovali in iskali prič proti njemu, dokazati se mu vendar ni moglo nobeno tako hudodelstvo, ki bi bilo smrtne kazni vredno; nasprotno je prišlo na dan, da je takrat, ko je avstrijska armada prišla mesto Sarajevo, edini on zabranil, da Turki niso padli po kristjanih in jih niso poklali, kar so nameravali. Mož je z bolno nogo ostal še v preiskavi, ker si ga niso upali izpustiti, da ne bi zopet podpihaval upora pri mohamedanih.

Tako se je junaška avstrijska armada polastila vse vshodne strani Bosne, pogledjmo še v zahodno.

Tukaj smo pustili naše v Travniku, kamor so dospeli 11. avgusta. Virtembergova armada je bila namenjena zasesti ves zahodni kraj, zato je za posadko v Travniku ostal le kranjski polk, Hrvatje so odrinili proti Sarajevu, vsi drugi pa so se razhajali proti glavnim gnezdovom Turčinov.

Prvih takih gnezd eno je trdnjava Ključ ob reki Sani. Prebivalcev šteje kakih 1600, po večjem mohamedanskih. Nad mestom je trdnjava, v katero so se bili Turčini zaprli. V tej trdnjavi se je bilo leta 1463 zgodilo nekaj žalostnega. Zadnji bosenski kralj Štefan Tomažević je pred Turki le-sem pobegnil ter se z ostankom svojih plemičev in vojakov zaklenil v trdnjavo. Turki so jih tri dni napadali brez uspeha, potem pa

jim ponujali, naj se častno udajo. Obleganci verjamejo turškemu poveljniku in se na njegovo besedo podajo. Pa Turek kristjanu dane besede nikdar ne drži; komaj je prišel Tomaževič s svojimi v svoj grad Blagaj, napadli so jih Turki in vse pomorili.

Okoli Ključa je več katoliških vasi. Za nas je mestece znamenito, ker je domovina prednikov generala Filipoviča, glavnega poveljnika te vojske. Dedi njegovi so se namreč preselili v Liko na avstrijsko zemljo. Je pa še v ključkem okraji rodovina begov Filipovičev, katerih lastnina je polovica zemlje tega okraja.

Za upornike je bil ta kraj prav kakor nalašč. Trdnjava, katero so bili popravili, stoji tako, da se iz nje vidi cesta po dolini od obeh strani, torej se jej ni mogoče približati, če je dobro preskrbljena s topovi. Razbiti jo je težko, ker je vsa iz kamna.

Vzeti se je morala, ker drugače se ni dala ukrotiti tukaj ustaja. Zato se je napotil tja general Samec, ki je bil prej v Banjiluki, s svojim oddelkom, pri katerem so bili tudi Dalmatinci in Istrijanci. Prisvojivši si višave zgrabil je 6. septembra mesto od več strani. Hud boj se vname, ki traja od osmih zjutraj do devetih zvečer. Turkov je bilo res veliko, branili so se divje, zato je bilo na obeh straneh mnogo mrtvih, na naši

okoli 200. Pri vsem tem so naši vzeli mestece, iz trdnjave pa so Turčine pregnali še le naši „Uhaciji“ in tako je bil tri dni pozneje ta brlog Turčinov izpraznjen in razoroževanje se je tudi tukaj pričelo brez upora. Kristjani so bili naših povsod veseli in jim pomagali, kolikor so mogli.

Zadnje zavetje Turčinov je bil zdaj še severno-zapadni kot, tako zvana „Krajina“, kamor so bežale vse razkropljene turške čete in se zopet zbirale po utrjenih krajih. Tudi je bilo treba ugnati in vzeti jim mesta, med katerimi je najvažnejše Bišć (Bihać). To mesto je komaj uro hoda od hrvaške meje in ima kakih 4500 prebivalcev, med njimi komaj 300 kristjanov, vsi drugi so mohamedani. Mesto je zidano pod goro Benakovac ob obeh bregovih reke Une, več ga pa je na levem. Trdnjava stoji na otoku v reki in je zelo močna. V zgodovini je to mesto zelo imenitno, l. 1403 je bosenski vojvoda Hrvoja tukaj potolkel Madjare in vjel njih poveljnika Pavla Bisena. Kralj Bela IV. je dal trdnjavo redno zidati in v bojih s Turki se je najdalje držala. Bitve so bile tukaj še l. 1592, 1717 in 1739. Kar so jo Turki vzeli, je imela zmiraj izdatno posadko.

Nad to trdnjavo se je torej 6. septembra spravil od hrvaške meje pri Zavalji general Cah (Zach) in jel jo napadati. Hud je bil boj, naši

so hrabro napadali in vzeli res dva turška zakopa; kmalu pa so spoznali, da jih je premalo, in morali so se umakniti do Zavalja nazaj, zgubivši čez 300 ljudi mrtvih, ranjenih in vjetih. Kako se je godilo zadnjim, se po divjosti Turkov dá misliti.

Pač pa so 7. septembra naši zasedli Predor, mesto ob reki Sani v kotu Krajine s kakimi 3500 prebivalci, ki so večjidel mohamedani. Prebivalci se niso upirali, marveč naše vojake radostno vsprejeli.

General Cah, čez mejo nazaj vržen, ni hotel popustiti svojega namena in ko je dobil izdatne pomoči, mahnil je vnovič nad trdnjavo in jo tri dni pozneje z naskokom vzel. Turki so se razkropili in veliko jih je bežalo proti jugu, kjer je bila še trdnjava Livno v turških rokah. Tako je bila v malo dneh vsa Krajina do malega zasedena, ostalo je le še nekaj upornikov, ki so se skrivali po gorah in ktere je general Rheinländer še le 6. oktobra pri Pečah, vasi blizu Bišča, pregnal po trdovratnem boju.

Mnogo so imeli še opraviti s pobiranjem orožja po vaseh in lovom posameznih uporniških čet, ki so škodo delale, kjerkoli so mogle, vendar se jih nikjer ni več toliko skup spravilo, da bi bili kje ustavili našo armado pri pomirovanju dežele.

Kako pa je v Travniku? Ali naši tam sede pri miru? O ne, dela je obilo, po več milj daleč so hodili pobirat orožje po vaseh in lovit upornike in to ob vsakem vremenu po neznanih krajih, zato so trpeli sila veliko.

Iz vseh krajev razkropljeni uporniki so se zbirali v Livnu in skonca skušali celó 7. brigadi prestriči pot. Že so se pomikali proti Travniku, a general Čikoš, to zvedevši se napoti z dalmatinskimi domobranci proti Livnu in uporniki se umaknejo nazaj.

Ker se je zvedelo, da je tukaj nakupičenih sila veliko upornikov, sklenil je Filipovič, vzeti mesto po vsaki ceni. Zato dobe tudi naši v Travniku povelje odriniti proti Livnu. To se zgodi 18. septembra, naši vzamejo še Kupreš ob cesti, potem pa gredo naravnost nad Livno od štirih strani in s 4 brigadami: Čikoševa od hana (sela) Prologa, Samceva iz Ključa, Müllerjeva iz Sarajeva in nadvojvode Ivana od Travnika.

Častnik kranjskega polka „Kuhn“ popisuje vzetje Livna takole:

„Dne 18. septembra odrinemo proti Livnu, kjer je razkropljenih Turčinov največ nakupičenih. Koliko smo na tem potu trpeli! Prav križev pot je bil, neprenehoma dež in mraz, blato smo gazili do kolena, a naši trdni fantje so vendar prestali vse težave. Tako dospemo 26. septembra

do trdnjave. Skupni napad je bil odločen na drugi dan, izvršiti so ga imele vse štiri brigade. Trdnjavo smo zajeli od vseh strani, da bi nam še miš ne ušla. Moj bataljon pod poveljstvom majorja Krčka je moral še isti dan, ko smo tja prišli, vsi trudni in premočeni, t. j. 26. septembra popoldne, iti dalje na ogled in poskušnjo, koliko premore sovražnik. Pri tem smo se zakopom približali na 600 korakov, kar se vsuje nad nas gost dež turških krogel, mi enako odgovorimo in prične se boj, v katerem so bili ranjeni major, stotnik Salomon in poročnik Sever, pa tudi več mož je kaj vjelo, mrtev pak ni obležal nobeden. Ko smo tako izvršili svojo nalogo, se umaknemo zopet nazaj za kakih 600 korakov na višave, kjer smo v vrstah razpostavljeni prebili vso noč na goli mokri zemlji, do kože premočeni, brez jedi, brez ognja; pri vsem tem nas je še dež pral, da smo se mraza tresli. Po vsem prejšnjem trpljenju je to za človeško moč skoro preveč.“

„Pri vsem tem pa še nismo imeli miru. Vso noč so Turki poskušali uiti zdaj tu zdaj tam, in predreti naš oklep, skoro neprenehoma je pokalo. A vse je bilo zastonj, povsod so bili vrženi nazaj v svoje gnezdo“.

„Tako smo dočakali jutra vsi premrazeni in trudni. A kaj dé to! Ko nas vojne trombe glas kliče k splošnemu napadu, smo brž vsi na

nogah in se složno ter enakomerno v vrsti pomikamo proti trdnjavi, prostor med njo in nami postaja čimdalje ožji. Vsakemu je živahneje bilo srce. Kar zagromé od vseh strani topovi, iz 38 ognjenih žrel leté ogenj in krogle v mesto. Turki nam skonca živahno odgovarjajo a naši vrli strelci jim z „Uhaciji“ kmalu zapró usta, mesto prične goreti na devetih krajih in videti je Turke plašne semtertja letati po mestu in trdnjavi. Pač radi bi bili ušli, a za to ni bilo nobenega pota več; kamor se kaka četa zažene, vržejo jo naši nazaj. Ves dan je trajalo bombardovanje, še le noč mu je storila konec.“

„Turki so spoznali, da je vsa bramba zaman, za to prihajata po noči dva njih poslanca k nam s ponudbo podaje. Vendar smo se drugi dan zopet pripravili za boj, kar nam pride povelje, naj korakamo v mesto, ker se je podalo. Torej smo 28. septembra tretjič zmagonosno marširali v vzeto mesto: prvič v Varcarevo, drugič v Jajce in tretjič v Livno. Štiri vojaške godbe so nam godle, ko smo slovesno korakali po mestnih cestah. Drugi dan, v nedeljo, je bila v frančiškanski cerkvi slovesna zahvalnica Bogu za slavno zmago, pri kateri so bili navzoči vsi generali in višji častniki, privrelo je pa tudi mnogo ljudstva iz vseh krajev z zastavami, na katerih so bili razni napisi. Kristjanom smo se

zdeli odrešeniki, zato so nam stregli povsod, kolikor so mogli. Drugače Turki. Ti so nas pisano gledali in škripali z zobmi ter bi nam bili najraje posekali glave, če bi bili mogli.*

To pismo dosti nadrobno popiše propad trdnjave. Zdaj, ko so naši vzeli to trdnjavo in je kranjski polk ostal tam čez zimo, si tudi mi lahko ogledamo mesto.

Livno je zidano ob gori Crljenici pri izviru reke Bistrice. Prebivalcev ima blizo 6000 raznih vér in mnogo tržuje z Dalmacijo, ker je do meje le 4 ure; trdnjava prej ni bila močna, skoro na pol razpadla, a zdaj so bili uporniki vse to popravili in utrdili. Mesto je čez 350 let turško. V Gorici poleg mesta je frančiškanski samostan sv. Petra in Pavla, v njem je bivalo navadno 10 menihov. Cerkev je zidana l. 1833. Preko Livna gre iz Dalmacije čez Sinj najkrajša cesta do Sarajeva, do Travnika pa je od tod 18 ur.

Po porazu te trdnjave, do ktere so imeli Turki toliko zaupanja, jim je upadlo srce. Začelo se je razoroževanje, kristjani so bili naših vrlih vojakov povsod veseli, Turki pa si niso upali ničesar in tako je bil v tem kraju upor zadušen vsaj za zdaj. Tudi trdnjavica Glamoč se jim je udala radovoljno. Kranjski polk Kuhn je bil odločen za posadko mesta čez zimo, vendar

se imajo rezervisti spustiti domov in nadomestiti z novinci. To se je pozneje tudi zgodilo, isto tako po drugih krajih.

Zasedba Bosne in Hercegovine je bila torej dognana in izvršena. Filipovič je s tem naznanilom telegrafično razveselil cesarja našega za god 4. oktobra, za kar se je cesar zahvalil njemu, drugim poveljnikom in hrabri armadi.

Da, res hrabra je bila ta armada! Pri vseh hudih, nepopisljivih težavah, v vednem boju z vremenom, pomanjkanjem živeža in ljutim sovražnikom je v dveh mesecih zasedla čez 580 Mm² neznane jej zemlje, po kateri se je morala še le delati pot. Iz vsakega grma je molela puška, vsako gnezdo mohamedansko se je upiralo in na več krajih je bil boj za življenje in smrt. Sebi nasproti ni imela nevajenih, slabotnih ljudi, ki nimajo pravega poguma, marveč korenjake, ki se niso bali smrti, v orožju vajene od mladih nog in dobro založene z vsem vojnim orožjem, ki so pri vsem tem še vedeli za vsako stezo, vsako goščavo. Tudi jih ni bilo malo, skonca povsod mnogo več ko naših. Če so jih naši ukrotili pri vsem tem, kdo ne bi jim priznaval najvišje slave za to orjaško delo?

Vojskovanje je bilo za to leto končano, vojakov je po vzetih krajih za posadke ostalo

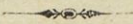
le toliko, kolikor jih je treba, da se ohrani mir in utrdi red. Za začetek se v upravi (gospodarstvu) dežele ni mnogo izpremenilo; po več krajih so ostali celo prejšnji turški uradniki, to je bilo tam, kjer se prebivalstvo ni pritoževalo zoper nje. Filipovič, ki je do decembra ostal na čelu vlade, je vseskozi pravičen človek, ravno tako izveden v uredbi dežele, kakor je izurjen vojskovodja. Kmalu si je pridobil spoštovanje in ljubezen prebivalcev vseh ver, in prav težko jim je delo, ko se je začetkom meseca decembra vsled svoje prošnje vrnil na svoje mesto v Prago, kjer je postal cesarjev deželni namestnik. Za njim je prišel vojvoda V i r t e m b e r g; namestnik tega v Sarajevu je bil nadvojvoda Ivan Salvator, ki sta si oba v tej vojski pridobila dosti slave; v Mostaru je ostal J o v a n o v i č, ki je samostojno svojo težavno nalogo tako slavno izvršil.

Se ve, da je zdaj v Bosni vse drugače, ker Turek ni več gospodar. Pobegnili so mnogo mohamedanov iz dežele, mnogo je bilo ubitih, tudi kristjanov so Turki mnogo pokončali, nekaj jih je pa drugače končalo. Radi tega ima dežela obilo prostora za pridne ljudi, nego ga je imela pred vojsko, in res je šlo Avstrijcev in Ogrov že mnogo tja dol iskat zaslužka. Begunci so se do malega vsi vrnili na svoj dom; res da so

našli svoja sela po večjem razdjana, a naša vlada, ki jih je na naši zemlji vzdrževala s podporo, jim je šla povsod na roko, da so si zopet opomogli.

Vspeha slavne naše armade, v kateri je bilo toliko slovenskih sinov — vseh skup gotovo čez 30.000 — smemo Slovenci biti še posebno veseli. Ne le, da je ugnan grozoviti turški zmaj, ki nas je skoro 400 let nadlegoval in prelil toliko slovanske krvi, naše južne brate pa vkoval v spone najnižje sužnosti, — odprta je pridnim rokam in bistremu umu naših rojakov ta zemlja, treba ni onim, za ktere domača zemlja nima dosti hrane, potovati v daljno Ameriko, imajo bliže boljšega kruha, kakor med neznanimi ljudmi, ker tukaj pridejo med brate, ki so istega jezika, istega rodu. Že jih je mnogo doli, še več jih pojde, ko se bo v deželi utrdil mir in bodo vladali pravični zakoni.

Naj torej Avstrija pridrži deželo in je ne da Turčiji nazaj; če bi to storila, bila bi vsa naša kri zastonj prelita, vsi potrošeni milijoni brez koristi in zavrženi! Upajmo, da bo tudi tu modrost našega presvitlega vladarja našla pravo pot.



Pristavek.

Predno sklenem, naj spregovorim še nekoliko besed o drugih deželah evropske Turčije, da bodo častiti bralci vedeli, kako je stanje po njih o koncu leta 1878.

Rusi še niso vzeli vse svoje vojske nazaj iz Bolgarije, ker se Turčija še zmiraj obotavlja izpolniti ž njimi sklenjene pogodbe. Ruse hudo skrbi to, da bi Turčini zopet ne padli po Bolgarih, katerih so bili dozdej čez 60.000 poklali, in ne razdejali vse dežele; razkropljenih bašibozukov, Črkezov in domov spuščenih turških vjetnikov je veliko, taka druhal se nabira kakor volkovi po kaki bitvi, kjer leži veliko mrtvih. Nečloveška pa je, to je povsod pokazala, kamor je pridrla.

Dalje preži za grmom Grška in čaka ugodnega časa, da bi tudi ona od razpadajoče Turčije kaj dobila. Pretekla štiri leta so Grki večkrat z orožjem nekoliko zarožljali, pa na javno

bojišče se niso upali. Grk je bolj zvit, kakor pogumen, zato se je dal vselej po Angležu ugnati v kozji rog. Vender spi vedno z mečem pod zaglavjem in le z enim očesom, z drugim gleda, kdaj bo tudi zanj varno skočiti pokonci in si odtrgati kos Turčije.

V Albaniji so se mohamedani uprli že o začetku družega polulelja 1878 zoper turško vlado zato, ker ni branila avstrijskim armadam zasesti Bosne. Osnovali so močno zvezo in jo imenovali „albansko ligo“. Pomiriti jih je poslala turška vlada iz črnogorske vojske znanega in večkrat tepenega pašo Mehemed Alijo. Ta paša je bil po rodu Nemec, pa je vero in narodnost zatajil, poturčil se in služil Turkom, torej je bil odpadnik. Ko je prišel k mohamedanskim upornikom kot poslanec turške vlade, so kričali: „Ob tla z renegatom!“ prijeli ga in z vsemi njegovimi spremljevalci vred grozovito zaklali. Naj bo strašna smrt njegova svarilo vsem onim, ki zatajé svojo vero in narodnost!

Angleži so se zapletli v hudo vojsko z Afganistanci, rodом v Aziji, ki ni hotel več trpeti angleškega jarma, ki je za druge narode skoro še hujši, kakor Slovanom turški. Ti imajo torej sami dosti opraviti, ne bodo imeli časa in volje, vtikati se v druge zadeve, vzlasti Turčiji se ni nadejati njihove pomoči.

Najvažnejše pa je punt zoper Turka v Macedoniji, deželi ob Grški in Bolgariji. Tam je že vkljub zimskega mraza in snega čez 10.000 ustajnikov na nogah. Težko, da bi jih Turki ugnali, ker še takrat, ko so bili v polni moči, niso mogli zadušiti upora manjših čet v Hercegovini.

Po vsem tem se na jugu ni nadejati še pravega mirú tako dolgo, dokler ne bo Turčija popolnoma iz Evrope pahnena v Azijo nazaj, za kar je bil že davno čas.



Pri Jan. Giontiniju v Ljubljani

se tudi dobivajo:

	Kron
Alešovec Jak: Jama nad Dobrušo. Pravljiica iz staro- davnih časov	—40
— Vrtomirov prstan ali zmaj v Bistriški dolini. Ljud- ska pravljica	—40
Andersenove pravljice za mladino. Izbral in poslovenil Fran Nedeljko. S podobami trdo vezane	1—
Angleščina brez učitelja v slovenskem jeziku. Pomočna knjiga za potovalce v Ameriko	1—
Berthet-Sušnik: Sita , mala Hindostanka	—48
— Izanami , mala Japonka	—48
Bitka pri Visu leta 1866.	—60
Bojtek , v drevo vpreženi vitez. Pravljiica	—16
Borislav: Spominski listki iz avstrijske zgodovine	—48
trdo vezani 68 vin.	
Brezovnik Anton: Zakaj? — Zato! Zbirka pravljic, pri- povedk in legend za šolo in dom. Trdo vezane	—60
Cimperman Jos.: Pesmi. 1888	1·80
v platno z zlato obrezo 3·40 kron.	
Cooper I. F.: Natanael Bumpo. Povesti, predelane za mladino. I. del „Strelec“	—48
II. del „Poslednji Mohikanec“	—48
III. del „Stezosledec“	—48
IV. del „Naseljenci“	—48
V. del „Na preriji“	—48
Costa dr.: Postojnska jama	—40
Crni bratje. Povest	—40
Doma in na tujem. Povest. 1889.	—40
Dominikus-Nedeljko: Narodne pripovedke za mladino I. zvezek 48 v.; II. zvezek 40 v.; III. zvezek 48 v ; IV. zvezek 72 v.	

Viljem Hauffove pravljice za mladino. — Izbral in poslovenil Fran Nedeljko. — S podobami, trdo vezano	1·20
Avstrijska ekspedicija v Severnem ledenem morju 1872—1874. — Potovanje s hrvaškimi mornarji na skrajni sever	— 40
Leban Janko: — Sto beril za otroke	— 40
— Na različnih potih. Povest. primerna dečkom od 11.—14. leta. Trdo vezana	— 48
Malavašič Fr: Strije Tomova koč a ali življenje zamorcev v Severni Ameriki. Trdo vezane	1·40
Mali vedež ali zbirka lahko izpeljivih poskusov iz fizike, mehanike, aritmetike in glumarstva, smešnic, zastavic z navodom o punktiranji ali geomaciji	— 60
Maršal grof Radecki	— 40
May Karol: Eri	— 40
Močni baron Ravbar. Zgodovinska povest	— 40
Na valovih južnega morja. Pravlјica	— 28
Najdenček ali pravični se tudi živine usmill. Povest	— 40
Naselnikova hči, cvetlica pustinje	— 40
Nezgoda na Palavanu. Povest	— 40
Nihilist	— 48
Nikolaj Zrinjski, hrvatski junak	— 40
Pavliha nemški v slovenski obleki	— 40
Pod turškim jarmom. Povest	— 40
Potovanje v Liliput. Čudovita zgodba	— 40
Repoštev, duh v Krkonoških gorah. Pravlјica	— 40
Ribičev sin. Pravlјica	— 20
Robinzon. Povest za slovensko mladino. (S podobami.) Trdo vezana	1—
Sanjske bukve. (S podobami)	— 30
Slovarček se nemščine za silo in brez učitelja kmalu priučiti	1—
Šmida Krištofa: Sto malih pripovedek za mladost. Trdo vezane	— 80
Stoletna pratika dvajsetega stoletja. Mehko vezana	1·20
Trdo vezana K 1·40, v platno vezana K 1·80.	
Tolstoj-Podravski: Rodbinska sreča. Roman	— 80
Tkalec Ivan: Tiun Ling, kitajski morski razbojnik. Povest	— 40
Tomšič Ivan: 150 barvanih podob za prvi pouk najvažnejših strupenih in pitomih rastlin. Cena trdo vezani knjigi	7—

Trnjulčica. (S podobami)	—20
Trstenjak Davorin: V delu je rešitev. Poučna povest	—60
Urbanec Ivan: Knez črni Jurij. Zgodovinska povest	—40
Venček vezilnih daril ali vošilne pesmice	—40
Veseli otroci. Knjižica s podobami	—80
Voščilni listi za novo leto, godove in rojstne dneve. — Slovenski mladini v porabo	—48
Vjetnik na galeji. Podučna povest	—20
Vrabl Rudolf: Božično darilo. Povesti za mladino	—32
— Vstajenje. Povesti za mladino	—40
— S prestola na morišče. Zgodovinska povest	—40
Dve čudapolni pravljici za slovenski narod	—32
Eno leto med Indijanci. Povest	—40
Erazem Predjamski. Povest	—32
Funtek A.: Knjižica za otroke (s podobami) 12 zvezkov à 12 vin.; vsi skupaj	1 20
(Vsebina: Mati in sin, Ubožni Tonče, Uboga družina, Ne bodi radoveden, Božje oko bdi, Juriče in Zorika, Sosea, Lahkomiselna prijatelj, Ne vodi nas v skušnjavo, Otroci v gozdu, Vihar na morji, Ivan Hromec.)	
Genovefa, sveta grofinja. Mična in ganljiva pripovedka	—32
Grizelda, kmetica in grofica. Lep izgled potrpežljivosti in ponižnosti vsem ženam	—20
Hildegarda, zveličana cesarica. Sveta povest	—40
Hirlanda, bretanjska vojvodinja. Podučna povest po Krištofu Šmidu	—40
Hitri računar z ozirom na sedanji denar po avstrijski veljavi in na novo mero in vago. Trdo vezan	—80
Hoffmann: Čas je zlato. Podučna povest za mladost	—72
Hoffmann-Funtek: Kako vzgaja usoda. Povest (s štiri- rimi jeklorezi)	—80
— Kar Bog stori vse prav stori. Povest (s štirimi jeklorezi)	—80
— Peter Prostak. Povest (s štirimi jeklorezi)	—80
— Bog pomaga. Povest (s štirimi jeklorezi)	—80
Hubad Fr.: Pripovedke za mladino I., II. zvezek à	—40
Ključec lažnjivi	—40
Kraljica Draga. Izvirna povest srbskega kralj. dvora	—40
Planinski: Zbirka narodnih pripovedek za mladino I/II. zvezek po	— 40



NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS 0



00000077537

